
De verbeelding van een Lourdesgrot (deel 1)

Luc Gowie

Tussen kunst en kitsch, groot of klein, ieder zijn grot

Niemand kon vermoeden dat de verschijningen van ‘Maria de Onbevlekt Ontvangene’ aan ‘Bernadette Soubirous’ in Lourdes, waarvan de eerste op 11 februari 1858 en de negentiende en laatste op 16 juli 1858 plaatsvond, zo een volksbeweging teweeg zouden brengen. Velen zullen de fysische verschijningsvormen overal tegenkomen, ook in Brasschaat.

Een Lourdesgrot is in meer of mindere mate een getrouwe kopie van de bestaande grot te Lourdes. Deze Mariale plek in Frankrijk, waarvan velen ‘een wonderlijke ervaring’ meedroegen, gaf de drang om de plek van betekenis in het christendom vorm te geven, zij het getrouw of in vrije vorm. Op deze wijze was Lourdes altijd zeer nabij. De grote scheidingslijn in types Lourdesgrotten is die tussen de ‘vera effigies’ (ware afbeeldingen), die zo nauwkeurig mogelijk de precieze vorm van de Lourdesgrot probeerden na te maken, en de ‘fantasie - Lourdesgrotten’, waar het veeleer om het idee dan om de exacte weergave ging.

De echte kopieën werden op schaal gemaakt, de meest gangbare maat is 1:4. Het was uiterst moeilijk om de precieze vormen van de rots, de scheuren, kieren en openingen weer te geven. De grotten werden in diverse materialen opgetrokken. Zo gaven baksteen, sintels, ijzerzandsteen en Pierre de Meusse meer aanleiding tot vrije kopieën. Van dit type is de grot van Brasschaat - Rustoord een mooi voorbeeld. Ook claimde iedere zichzelf respecterende grot dat haar architect speciaal naar Lourdes gegaan was om de maten te nemen. Al was het voor de architect meestal een snoepreisje op kosten van de kerkfabriek. Hij kon de vereiste maten immers gewoon opvragen bij het bureau ‘Ouvre du Roc’ (De werken van de rots). Het modelleren van een kopie Lourdesgrot vereiste een gedegen vakmanschap.

Op eigen houtje een grot oprichten kon een hachelijke onderneming zijn, dat ondervond men in Meersel-Dreef waar tijdens de bouw in 1895 de grot tot twee maal toe instortte. Wanneer men in de grot van Rustoord voor het eerst elektriciteit aanbracht donderde aan de linkerkant een kleine rotsformatie naar beneden. Wie een exemplaar op schaal wenste moest de toets der kritiek doorstaan. Zo zocht men zijn toevlucht tot gespecialiseerde ateliers van grottenmakers. In onze contreien ging men sneller over tot gespecialiseerde ateliers van grottenmakers dan onze Noorderburen.

Eén van de grootste grotbouwers was de firma Janssens uit Westmeerbeek, die tal van grotten in Vlaanderen en Nederland heeft opgeleverd. Deze ambachtslui noemden zich rocailleurs, rotseerders of rotsbouwkundigen, doorgaans stukadoors die zich verder specialiseerden. Er waren ook kunstenaars die dit ambacht erbij namen om hun brood te kunnen verdienen. Vele grotten konden ook met bijbehoren worden geleverd. Zo werd de grot te Brasschaat - Rustoord voorzien van een preekstoel, een bron en een schaapstal. Deze bijhorigheden werden veelal van cementrustiek voorzien, meestal boomstammotieven en rotsmotieven die in de omliggende natuur overgingen. Wie de bouwlieden waren die de grot voor het eerst te Stabroek optrokken voor zij opnieuw te Rustoord werd opgebouwd is niet geweten.

De liefde voor Lourdes uitte zich in de volksdevotie met een eigen grot. Zo ontstonden in vele tuinen Lourdesgrotjes, soms omgeven met tuinkabouters en andere kitscherige tuinornamenten. Een evocatie van de Lourdesgrot in het 'klein'. De kleine rotsformatie bestond uit opeengestapelde of gemetste rotsblokken, een beklamping van beton op gaaswerk, voorzien van twee nissen. Het koepeldak was dikwijls met donderbloemen (*sempervivum*) begroeid en vooraan van een vijverpartij voorzien. De beeldengroep bestond uit souvenirs van plaasteren of porseleinen beeldjes van Maria en Bernadette die uit Lourdes werden meegebracht. Zij waren er in alle maten verkrijgbaar. Voor deze constructies waren geen bouwvergunningen nodig. Met keurig geharkte plantsoenen, waar boerenjenoffels en viooltjes om heen bloeiden, kwam deze uiting van volksdevotie volledig tot zijn recht. Meestal stond er in de buurt een gewijde palmtak die na Palmzondag wijselijk wortel had geschoten.

Daarbij niet te vergeten dat vele 'rozenhoedjes' door de handen gleden, de paternoster was een algemeen gebedsvoorwerp in het katholieke gezin van het begin 20^{ste} eeuw. (voor de VII Weeënweg was er een eigen minder gekend gebedsnoer met 'de zeven smarten van Maria') De Mariacongregaties in het algemeen, en de Lourdesgenootschappen in het bijzonder, zullen wel een stimulerende factor op dit volksgebruik gehad hebben. Het verdwijnen van deze Lourdesgrotjes werd door de toenemende secularisatie in de hand gewerkt. Hier was minder plaats voor de geloofsuiting en Mariadevotie. Ook door verandering van eigenaar werden sommige grotten verwijderd. Als laatste was 'betonrot' de boosdoener.

Niet alleen de kleine man maar ook de rijkere burgerij had zijn Lourdesgrot, zij het in een residentiële uitvoering. Hier lag de kostprijs vrij hoog. Het mooiste voorbeeld is de grot van Henri Van den Weyngaert (zotte Rik). In de tuin van zijn would-be kasteel 'Castel del Vina', gelegen aan de Lage Kaart en Henrilei, bevond zich een pareltje van een neogotische kapel met bovenaan een 'pinakeltorentje'. Onderaan een replica van de Lourdesgrot. Een 'bergtrap' met rotsformaties verbond de twee delen. De huisarchitect Floris Verbraeken tekende dit in 1912 wondermooi uit.

Volksdevotie: langs Vlaamse wegen komt men 'Lourdes' tegen

De verschijningen in Lourdes in 1858 hadden een hele volksdevotie op gang gebracht. Het was in Sint-Mariaburg - Rustoord niet anders. Zo vertrok de 50^{ste} jubelbedevaart van Antwerpen naar Lourdes (1882-1932) onder leiding van Z. E. Mgr. Van Roey, Kardinaal Aartsbisschop van Mechelen. Bij deze bedevaart die van 8 tot 18 juli 1932 plaatsvond konden de bedevaarders 'De trein van Esschen met stilstand te Ekeren' nemen. Vanuit Antwerpen werd dan naar Lourdes gespoord. Het prijskaartje: 420 frank voor derde klas en 650 frank voor tweede klas. Later zal de KWB van de H. Familie parochie deze Lourdesreizen driejaarlijks organiseren. Door het inrichten van Lourdesavonden en een speciale spaardienst kregen minder gegoeden en zieken de gelegenheid de bedevaart gratis mee te beleven. Alternatieven voor wie het niet zo breed had: de bedevaarten naar Oostakker, maar vooral naar Scherpenheuvel. Bij de naburige gemeenten kan je voor een grotbezoek in Edegem, Meersel-Dreef, Kalmthout en Rijkevorsel terecht.

Wie de oude prentkaarten met de replica's van Lourdesgrotten bekijkt, komt tot een mooi vergelijk van deze religieuze kunstvormen, inclusief de wijze van inbedding in de domeinen. Vele congregaties, abdijen en scholen, hospitalen en rusthuizen, maakten er graag een plaats voor vrij. In de wijk Ekeren-Donk, in het kasteelgoed van baron Dubois, en in de Mater-Dei school aan de della Faillestraat te Maria-ter-Heide bevond zich eertijds ook een Lourdesgrot.

In Bethanie stond zij in de kloostertuin maar werd letterlijk met het klooster opgeblazen. Ook in de tuin van de 'Soeurs des Bruyères' (Maria-ter-Heidehove) vinden we een pittoreske replica terug. In de pastorietaan van Maria-ter-Heide vinden we een Lourdesgrot terug die in steengoed is opgetrokken waarvan de façade van ijzerzandsteen werd voorzien. In de tuin van de voormalige Sint-Jozefkliniek staat naast het dodenhuisje vandaag de dag nog altijd een bescheiden Lourdesgrot in cementrustiek. Wie toekijkt naar de koepelwand ziet vele ex voto's, woorden van dank voor wel thuisgekomen soldaten, om bekomen genezingen, om bekomen gunsten. Ze betegelen letterlijk de dankbaarheid.

Op de Kaart en Rustoord zal het op 19 juni 1930 het verhaal van de dag zijn, want op Sacramentsdag heeft tijdens de processie te Lourdes een miraculeuze genezing plaatsgevonden. De gelukkige is mevrouw Rosalie Comhaie, echtgenoot van Victor Mouwen uit de Leeuwenstraat. Samen met 'De Vrienden van Lourdes - Ekeren' ondernam zij een bedevaart naar Lourdes. Zij had voordien de ziekte van Pott, werd te Lourdes onderzocht door het befaamde 'Bureau van Vaststellingen' en totaal genezen verklaard. Uit dankbaarheid om de bekomen genezing is op 30 juni 1930 een 'Grote betooging' aan de grot op Rustoord gehouden. Als bedanking plaatste men een ex voto in de grot. De ganse wijk leefde mee!

De Lourdesgrot van Brasschaat-Rustoord

E. H. Victor Cornelis schreef in zijn parochiegeschiedenis: "Reeds dikwijls had Antoon Van Den Weyngaert gesproken over de grot te Stabroek. Hij beloofde als er ginder (te Stabroek) een middel gevonden werd om ze af te breken en ze naar Rustoord te vervoeren, hij alle kosten van wederopbouw en vervoer zou dragen". Dus het plan om Rustoord van een grot te voorzien broedde al langer. Door een gunstige samenloop van omstandigheden verkreeg Rustoord in 1916 een Lourdesgrot en een Sint-Rochuskapel.

Deze stond voorheen aan de Kleine Molenweg in de wijk 'De Heuvels' te Stabroek. De Lourdesgrot moest daar om verschillende redenen verdwijnen. Er waren onder meer de 'wonderen' van Catharina Vingerhoedt (1855-1932), een devoot vrouwtje dat het klaar speelde om op iedere eerste vrijdag van de maand te sterven en nadien weer te herleven. 'Trientje' werd onder massale belangstelling als een heilige vereerd. Toen de massa belangstellenden steeds maar aangroeide en er zogezegd ook allerlei wondertekenen te zien waren moest de plaatselijke kerk optreden.

Het ging in opmars nadat de leden van een niet erkende Duitse kloosterorde, de 'zusters en broeders van de onbevleete ontvangenis voor de bekering van heidens Indië', zich met de zaken gingen bemoeien. Zij stonden onder leiding van de afvallige jezuit Bodewig. Daarbij kwam dat Dhr. Leys, die voor het grootste deel eigenaar was, de offergelden in eigen zak stak. Daar hij in Trientje een bron van inkomsten zag had hij de grot en de Sint-Rochuskapel laten optrekken. Hiervan heeft hij zelfs prentkaarten laten drukken. Wanneer vanuit Rome de opdracht tot ontbinding van de niet erkende kloosterorde kwam, beslisten de plaatselijke kerk en het bisdom dat de grot uit Stabroek moest verdwijnen.

Pastoor Victor Cornelis was hiervan op de hoogte want hij trad in onderhandeling met Dhr. Leys, die de grot had laten bouwen maar nu geen eigenaar meer was. Dhr. Leys stuurde de pastoor voor inlichtingen naar notaris De Bruyn, waarvan hij later een gedetailleerde brief ontving. Notaris Ferdinand De Bruyn liet in zijn schrijven van 19 maart 1916 aan pastoor Cornelis weten dat Dhr. Hoogerwijs voor ¼ deel van de grot en kapel eigenaar was. Op 9 mei 1914 heeft Dhr. Hoogerwijs dit deel aan de heer Edouard Guyot, eigenaar te Kapellen,

verkocht. Dhr. Guyot was hierover uiterst tevreden. Hij zag immers graag de grot en kapel verdwijnen. Zo kon hij zijn deel in bouwgrond omzetten.

De pastoor van Stabroek, E. H. Petrus Franciscus Van Gothem, gaf hierbij ook zijn goedkeuring tot afbraak. Het overige $\frac{3}{4}$ deel was verworven eigendom van Antoon Van den Weyngaert. Vooraleer Dhr. Leys van het toneel te Stabroek verdween had hij al zijn eigendommen van de hand gedaan. Van den Weyngaert zag hierin een unieke kans om 'zijn' parochie meer standing te geven. De grot werd in mei 1916 te Stabroek door bouwmeester De Decker afgebroken en vanaf juni te Brasschaat - Rustoord terug opgebouwd.

De grot, uitgevoerd in 'pierre de Meuse', werd met kerkelijke goedkeuring en op kosten van Van den Weyngaert naar Rustoord overgebracht. Zij werd onder leiding van pastoor Victor Cornelis door aannemer Frans Christ (herbergier van den Arend) & Zoon, op het eind van Antoon Van den Weyngaert zijn gronden aan de Galgenhoevestraat (huidige Stuiversvelden), opgetrokken. Het werd een domein van 6.902 m²! Het lag op wandelafstand van de kerk en het gesticht Rustoord. De dennen die er nu nog staan zijn de laatste gepensioneerden die kunnen getuigen hoe het allemaal begon. Ook de Sint-Rochuskapel werd heropgericht. De calvarieberg die erbij hoorde werd op de begraafplaats van Rustoord geplaatst.

Op 15 augustus 1916, het feest van de 'Maria ten Hemelopneming', werd de grot door deken Adriaenssens van Ekeren, bijgestaan door de pastoors van de omliggende parochies, plechtig ingewijd. Het programma startte om vijf uur 's middags met een plechtig lof en sermoen in open lucht door Redemptorist E. H. Pater Vervoort. Een foto van het gebeuren toont het Onze-Lieve-Vrouw beeld met een wit voorhangsel bedekt, zoals pastoor Cornelis het die dag graag had. Buitengewoon veel volk woonde deze plechtigheid bij.

In september 1917 besliste men om de 'VII Weeënweg van Onze-Lieve-Vrouw' te laten maken. Het idee kwam van Dhr. Dielis, die ook de eerste statie schonk. Beeldhouwer Louis Jacobin werd aangezocht om de staties te creëren. Het werden bas-reliëfs, geplaatst in een betonrotsformatie. Dit gaaswerk voorzien van betonkunst noemde men cementrustiek. Louis Jacobin had als geen ander het ambacht van het rocailleren in de handen. Het kwam mooi tot zijn recht in de rotssculpturen van alle staties en de boomstronkmotieven van schaapstal en preekstoel.

De kostprijs voor een bas-reliëf was 250 franken, het geheel in een rotsformatie geplaatst nog eens 80 frank. De eerste statie werd op 1 juni 1917 afgeleverd. Later werden in de wintermaanden de hovingen aangelegd en de afsluitingen geplaatst. Verder verfraaide men de grot met een pelgrimsafdak dat op de schaapstal van de herderin Bernadette alludeerde. Zij was immers schapenhoedster. Bij rustig weer werden de 'meioefeningen' van de avond aan de grot gehouden.

Pastoor Cornelis was met zijn grot zeer begaan. Hij zocht bij de enkele bescheiden notabelen van zijn parochie de nodige giften bij elkaar. Victor Cornelis wist van bij het begin dat er bij de arbeidersbevolking weinig te rapen viel, en dan waren het nog eens oorlogsjaren! Natuurlijk mocht hij op zijn vriend en beschermheer Antoon Van den Weyngaert rekenen. Tegelijkertijd werd in de maand mei van 1917 ook aan de oprichting van de kruisweg gedacht. Hiervoor werd beeldhouwer Jaak Coomans Sr. aangesproken.

Op de eerste statie stelt vader Coomans zijn firma voor als Jaak Coomans en zoon, nadien op de andere staties enkel met Jaak Coomans. Hij signeerde doorgaans niet alle staties, dit is ook

te zien in de kapel van Franciscanessen Missionarissen van Maria te Wuustwezel - Gooreind, waar hij een identieke kruisweg installeerde. De kapel die op 25 augustus 1924 werd ingezegend werd voorzien van een kruisweg. Het archief meldt: 24 maart 1925, erection du chemin de croix. Het werd in een witte uitvoering met een grijs patina, op marmer gelijkend, in een mooie omlijsting in de muur geplaatst. Het ornament dat de gewijde kruisjes bevatte is verwijderd, de gewijde kruisjes werden op de hoek van de omlijsting geplaatst.

In de kapel van de Franciscanessen zijn de mooie beelden van Sint-Franciscus en Onze-Lieve-Vrouw ook van zijn hand. Hoe kon het ook anders, deze opdracht kreeg hij waarschijnlijk op voorspraak van zijn zonen Franciscanenpaters. Hij zal er nog werk mogen maken. Op 11 mei 1940 viel een projectiel op drie meter van het huis. Met een kapel die als paardenstal werd gebruikt, een deels vernielde apsis, een logement van Duitse soldaten tijdens WO II, kan men van een wonder spreken dat de kruisweg hier nog onbeschadigd aanwezig is!

De factuur in het parochiearchief H. Familie vermeld: Statuaire Jacq. Coomans, Rue des Récollets (Minderbroedersrui) 16, Anvers. Hier pakte hij gedegen uit met zijn lidmaatschap van de Sint-Lucasgilde. Het is zichtbaar in het voornoemde wapen. Er werden prijzen en diploma's behaald: Diplome d'Honneur et Médaille d'Argent à Anvers 1894, Diplome avec medaille à Rome 1904-1905, Médaille d'or Exposition "Harmonie Royale" Anvers 1906. In 1904 schreef Paus Pius X een prijs uit om de vijftigste verjaardag van het dogma 'Onbevlekt ontvanging van Onze-Lieve-Vrouw' luisterrijk te gedenken. Deze prijsvraag werd voor een retabel dat in Rome tentoongesteld zou worden uitgeschreven. Het werd een bas-reliëf van Rubensiaanse allure. Onze-Lieve-Vrouw omgeven door engeltjes met een wereldbol aan de voeten. Dit moet bij Pius X zodanig indruk gemaakt hebben, zodat hij hiervoor zelfs een gouden medaille schonk. Omwille van de grote kosten geraakte het origineel nooit in de eeuwig stad.

In hout uitgevoerd werd het aan een Premonstratenzerabdij in Engeland verkocht. Jaak Coomans Sr. was 'broodkunstenaar'. Pas toen hij 52 jaar oud was kon hij persoonlijk werk voortbrengen. Niet alleen was hij een kunstenaar, hij was ook een diep religieus mens. De staties voor de kruisweg werden voor 100 frank het stuk gemaakt. Zij waren goedkoper dan bij zijn collega Jacobin. Het ging immers om een bas-reliëf waarvan replica's werden gegoten. Voor de 1^{ste} en 2^{de} statie samen was de prijs 160 frank. Er is dus 40 frank korting gegeven. Wij lezen dat de giften voor de 1^{ste} statie van de pastoor en zijn parochianen afkomstig zijn. Als vriend van de kunstenaar kreeg hij vast korting!

Al de staties werden ook in een rotsformatie gezet. Voor deze klus mocht Louis Jacobin zijn kunde weer tonen. Hij mocht bij de sponsors de som van 320 franken ophalen waarbij hij de kwijtingen aftekende. Louis Jacobin schreef op 27 januari 1918 een postkaart aan pastoor Victor Cornelis de volgende boodschap: "Uw voorstel is loffelijk langs enen kant, en alhoewel dat mijne rekening verre niet maakt wil ik aannemen. Groeten aan mama a.u.b." (Het gaat hier om de moeder van de pastoor, die tot aan haar dood op de pastorie woonde).

In de balans van 1917 staat gemeld dat van de kruisweg vijf staties afgewerkt zijn. In de balans van het volgende jaar zien we dat de grootste uitgaven veroorzaakt zijn door het maken van de laatste zeven staties kostende 2662,50 frank. Van het batig saldo dienden de 13^{de} statie plus de platen van de negen staties betaald te worden. Bij gebrek aan grondstoffen konden die niet geleverd worden. Men leefde immers aan het einde van de oorlog!

In 1919 werd links van de grot een beeld van Sint-Anna geplaatst. Een jaar later werden banken en stoelen aangekocht. Met de vele processies die de grot bezochten vermeerderden de opbrengsten van de offerblokken opmerkelijk. Dit liet toe om gans de kruisweg verder af te werken. Zo werd ook de 14^{de} statie afgewerkt, een speciale gift van Antoon Van den Weyngaert. Deze werd voor 400 frank ook door Louis Jacobin aangemaakt (pastoor Cornelis schreef met het getal 4000 waarschijnlijk een nul te veel). Uiteindelijk werd in 1921 op de eerste zondag van oktober de kruisweg door E. H. Maximiliaan, Pater van den Oever, plechtig ingezegend. Op 9 september 1936 verleende de bisschop de toelating om tijdens de goudag van de Vlaamse studenten aan de grot een mis op te dragen.

Enkele cijfers over de grot

Er werd heel wat cement in de uitvoering van de grot gebruikt. Er is op 12 oktober 1918 voor rekening van de ‘Samenwerkende Bouwmaatschappij van Sint-Mariaburg’ een rekening voor 200 kg betaald. Drie dagen later werd vanuit Mortsel - Oude God bij de gebroeders Van Ginneken 1000 vorsten en 250 kg cement besteld. In de week daarop leverde men nogmaals 1750 kg cement. In totaal is er 2200 kg cement voor de opbouw verwerkt. De grot bracht doorheen haar geschiedenis ook een aardig ‘batig saldo’ op. Vele parochiale werken werden hiermee gediend.

In 1922 zal de inrichting van de processie een toelage van 400 frank krijgen. Op 30 juni 1930 nam ze deel in de kosten voor de elektriciteit in de kerk. Voor de meimaand van 1931 kwam er verlichting aan het beeld van de H. Maagd met kandelaars voorzien van elektrisch licht. Ook de grot kreeg stroomvoorziening. Ter gelegenheid van de missieweek van 24 oktober tot 3 november 1931 werden de vieringen speciaal door Redemptoristen verzorgd. Op Allerheiligen was er na het lof van drie uur een plechtigheid op de begraafplaats. Men ging er al zingend stoetsgewijs naartoe, met de fanfare voorop. De dag nadien, met Allerzielen, ging ’s avonds de kaarskensprocessie uit, net zoals in ‘Lourdes en Scherpenheuvel’. Een massa volk uit Brasschaat kwam op de been, meer dan duizend lichtende bougies vormden in de avond een mooi schouwspel. Spektakel voorzien, want voor deze gelegenheid was de grot voor het eerst om negen uur ’s avonds verlicht!

In 1932 sponsorde men het herstel van het orgel voor de som van 1590 frank, eveneens een achterdoek voor de meimaand 700 frank, en de herstelling van zeven kandelaars 1487 frank. In 1933 kon het orgel op een motor rekenen, 2050 frank. Verder had het meubilair aan de grot een lik verf nodig, kosten hiervoor 456 frank. Ook dienden er voor een bedrag van 615, 95 frank reparaties gedaan te worden aan de VII Weeënweg en kruiswegstaties. Vandaag de dag ondersteunen de inkomsten van de grot ook nog de afbetaling van het kerkdak dat volledig werd vernieuwd.

De verbeelding van een Lourdesgrot (deel 2)

Luc Gowie

Het wel en wee van de grot onder Pastoor Ernest Ligtfoot en Pastoor Hans Eelens

De 5^{de} statie van de kruisweg ‘Simon van Sirene helpt Jezus bij het dragen van het kruis’ werd in de oorlogsperiode door een obus zwaar beschadigd. De statie werd vervangen door een Art Deco statie, een bas-reliëf met sobere uitwerking. Vermoedelijk het werk van Jacob Mertens uit Mechelen die in het Mariapark van Meersel-Dreef in 1951 een gelijkende kruisweg creëerde. In de kerkrekeningen van Rustoord is niets terug te vinden. Waarschijnlijk waren de mallen van de kruisweg toen al verdwenen. Hoewel dicht bij een kopie te vinden was bij de Zusters Franciscanessen te Gooreind, zal men door de hoge kostprijs voor een replica deze piste hebben verlaten. In 1958 was het een Mariaal jaar, één eeuw na de verschijningen te Lourdes. In de grot wordt een kaarskensprocessie gehouden: tweeduizend gelovigen komen meevieren.

Vanaf 1962 werden de staties van de grot door de firma Tondeleers stuk voor stuk gerestaureerd. De grot werd op 5 mei 1964 door de Maatschappij Antverpia, door Dhr. Paul De Baeck, voor een symbolische frank aan de kerkfabriek van de parochie H. Familie overgedragen. Er werd wel bepaald dat zij voor de erediensten dienst moest doen. In 1985 was er een voorstel gekomen om een algemene herwaardering van de grot en de kruisweg door te voeren. Dit leidde tot de oprichting van een comité voor onderhoud, toezicht, planning en restauratie. Op 7 en 14 december 1986 hebben de leden van KWB Kaart langs de Stuiversvelden een nieuwe afsluiting geplaatst en de wegenis en het houtgewas gezuiverd. De draad werd door Mevr. Bekaert - Velge gesponsord. In 1987 kreeg de grot, het afdak, de fontein en preekstoel, een grondige opknapping.

De mariale sponsor dokter A. Deconinck betaalde voor een groot deel de kosten uit eigen vermogen, het andere grote deel kwam van vzw Sint-Jozef van de nieuwe wijk te Kapellen waar hij lid van de beheerraad was. De ingevallen betonconstructies die de staties omvatten werden hersteld. De staties van de VII Weënweg van O. L. V. werden na restauratie in een okerkleurig patina geschilderd. De staties van de kruisweg kregen een polychrome afwerking. De ontbrekende staties werden opnieuw geboetseerd. Als deze klaar waren wees de auteur erop dat in de grafkelder van de Sint-Rochuskapel, met de 14^{de} statie, de twee ontbrekende staties stonden. Men had ze over het hoofd gezien. Voor het herstel van de ontbrekende rotsen van de grot werd in Godinne bij Dinant een bestelling geplaatst, en aan de hand van een oude prentkaart terug opgebouwd.

Hier stonden ook nog vier haltepalen van het ‘stoomtreintje’ met de vermelding van Sint-Mariaburg. Deze werden op vraag van de auteur door pastoor Hans Eelens aan de wijkwerking van Sint-Mariaburg geschonken. Zij gaven deze een nieuwe bestemming in de wijk. Dhr. De Koninck en restaurateur Freddy Janssens kwamen niet tot een beslissing over de afwerking van de staties. Uiteindelijk vroeg Dhr. De Koninck de auteur een beslissing te nemen... Zo kwam er een polychrome afwerking. De ‘inkleuring’ van de staties gaf heel wat gesprekstof van voor en tegen. Zeker is dat elk kind van het kleurenspeel geniet!

Op het domein werd links van Sint-Anna ook een Sint-Jozef beeld, en aan het eind van de VII Weeënweg een piëta toegevoegd. Deze piëta staat hier eigenlijk niet op zijn plaats. Het eerste beeld werd volledig vernield en verwijderd. Het tweede beeld werd door vandalen zwaar gehavend. Ook een zwakke voorstudie hield geen rekening met het oorspronkelijke coloriet, sponsorplaatjes en betonformatie. Freddy Janssens uit Rotselaar-Heikant is een nazaat uit de vermaarde rotseerdersdynastie. Freddy is de zoon van François en kleinzoon van Alfons Janssens. Hij werkt nu onder de naam Janssens & Janssens en maakt bijna geen religieus werk meer. Zijn werk zien we terug in zwemparadijzen, pretparken zoals Plopsaland en de Zoo. Hij bracht de restauratiewerken tot het gekende resultaat.

Om de kosten te drukken werd een gedenkpenning geslagen, die het verhoopte bedrag niet opbracht. Een bord 'geven voor God is beleggen in de hemel' mocht dit aanzwengelen tot het op de eerst volgende parochieraad nietig werd verklaard. In 1991 bestond de grot 75 jaar, de aanleiding voor een viering die op 30 april plaatsvond. Het was tegelijkertijd de openingsplechtigheid van de meimaand. Op 6 oktober 1991 werd een stukje rots van de echte grot van Lourdes door de streekvicaris ingewijd. Dit had men door bemiddeling van bisschop Paul Van den Berghe bekomen. Ondertussen werd dit stukje rots ontvreemd. In 2004 volgden nog diverse restauraties.

Voor het onderhoud van de grot werden in 1920 kosten genoteerd '... grootste daguren voor het reinigen van de grot en onderhoud van der hovingen'. Vanaf 1964 zullen vele vrijwillige medewerkers zich met veel ijver inzetten, doch met zeer bescheiden middelen de grot onderhouden. Tegen het einde van vorige eeuw was Albert Segers (+2001) de trouwe medewerker. Hij werd door Frans Van Dyck (+2006) en zijn echtgenote Agnes opgevolgd. Wanneer Frans in het voorjaar van 2003 wegens ziekte het onderhoud niet meer kon uitoefenen nam Arnold Van Keer de taak (tijdelijk) over.

De KWB medewerkers, die jaarlijks tegen de maand mei paden en vijvertjes weer netjes maakten, hadden hun werk gedaan. Doch na een vluchtige verkenningsronde bleek er nog veel meer te doen. Een expert van 'Waters en Bossen' wees op de dringende nood aan boomverzorging (snoei- en kapwerk). Gevaar voor vallende takken was lang niet denkbeeldig. De tand des tijd had ook de grot niet ontzien. Stukken rots waren meermaals naar beneden geduikeld. Daarenboven nam het vandalisme sterk toe. Het prijskaartje voor restauratiewerken zou echter zeer groot zijn, maar op aanwijzingen van schepen Bart Brughmans werd er bij het Provinciebestuur, dat voor dergelijke werken subsidies voorzag, een aanvraag ingediend. Zo kon 3.838 € verkregen worden!

De inspecties, door twee aannemers en monumentenwacht uitgevoerd, gaven een goed zicht over de algemene toestand van de grotconstructie. Eerst diende alles wat op het grot dak stond (bomen, struiken en aarde) verwijderd te worden. In 2006 werd de grot dus tijdelijk gesloten om de nodige werken uit te voeren. Een eerste herstelling werd van 29 mei tot 2 juni 2006 door de firma N. V. Bouwchirurgie Spectron uit Mechelen uitgevoerd. Hierbij werd het plafond van het werklokaaltje met een ijzeren balk verstevigd. De binnenzijde van de grot werd gezandstraald, de steunijzers ontroest en geschilderd. De voorgevel werd ook gezandstraald, losse stenen vastgezet, planten verwijderd en holtjes opgevuld.

Het gemeentebestuur kwam met een hoogtewerker ter hulp. Nadien zorgden zij voor het vrijmaken van het koepeldak. Zo kon in september de bovenzijde worden aangepakt. Het dak van het werklokaaltje kreeg een nieuwe laag roofing. Een grote scheur, van links naar rechts over het koepeldak, had gelukkig nog geen regen doorgelaten en werd nu deskundig

hersteld. De hele achterwand kreeg een verstevigende betonlaag van ongeveer 10 centimeter, die met stalen netten verankerd werd. Nadien zorgde de groendienst van de gemeente voor het herbedekken van de koepel met grond en de door de kerkfabriek gekochte klimop als bodembedekker. Tot slot zorgde de gemeente voor een fikse geldpremie.

Een goede omheining zou het vandalisme kunnen indijken. Zo werd aan de toegang langs de Stuiversvelden door de firma Ultrax een draadafsluiting geplaatst. Hierdoor werd het vroegere pad afgesloten. De oude draadafsluiting werd aan de linkerzijde door enkele bereidwillige medewerkers van een nieuwe draad voorzien. Terwijl de oude (meermaals doorknipte en evenveel herstelde) draad gebruikt werd om in het verlengde van de voorzijde een afsluiting te plaatsen. Na de restauratiewerken werd de grot op 15 oktober 2006 door pastoor Hans Eelens met een feestelijke viering terug ingewijd.

Graffitivandalen hadden in deze periode vijf staties zodanig bewerkt dat het beschermde plexiglas diende vervangen te worden. Gelukkig liepen de bas-reliëfs geen schade op. De laatste kruiswegstatie werd wel beklad... Samen met Jan Vermeyen werd de klus geklaard. In het najaar van 2007 kwam het bomenbestand aan de beurt. Een massa vogelkers werd gekapt. Een vijftal vrijwilligers zorgde voor het opruimen van het struikgewas (het groot hout was loon voor de houthakker). Het struikgewas vulde vijf vrachtwagens van de gemeente!!! De firma Leys uit Pulderbos kapte dertien dode of gevaarlijke bomen (meestal grove dennen) en acacia. Nu ging het groot hout naar de medewerkers en het struikgewas werd voor het gebruik als bodembedekker versnipperd. De herbepanting is aan de gang. De gepensioneerde oude dennen getuigen gelukkig nog hoe het allemaal begon.

Vermaard en alom bekend...

De prentkaarten die men in mei 1917 van de grot had laten drukken werden in de horecazaken rondom het Rustoordplein verkocht. Zij maakten onwetend reclame voor de grot. De prentkaarten konden op Rustoord pas in oktober 1930 gedeponereerd worden in de 'nieuwe brievenbus' die aan de kerk een plaats kreeg. Bescheidenheid was er niet bij. Na de Eerste Wereldoorlog liet men op de persen van drukkerij J. Van Wesenbeeck te Sint-Mariaburg een heuse affiche drukken. Met de majestueuze titel "GROOTE GROT VAN O. L. Vrouw van Lourdes te RUSTOORD (Brasschaet)" riep dit juweeltje om bezoekers.

Zo groeide de grot uit tot een belangrijke bedevaartplaats. Processies uit Bazel, Borgerhout, Kapellen, Merksem en Steendorp kwamen in 1919 naar de Lourdesgrot afgezakt. Pastoor Cornelis schrijft: "verschillende wonderbaarlijke gevallen vermeerderen de godsvrucht ter ere van O. L. V. die hopen wij enen vermaarde bedevaartsplaats te maken". Later zullen verschillende congregaties, scholen van binnen en buiten Brasschaat, patronaten en verenigingen, hier op jaarlijkse bedevaart komen. Vooral de meivarten van de Chirojeugd in de beginjaren '60, met banieren, trommels en trompetten, waren feestelijke bijeenkomsten. Deze gingen met grote spelen op de Kattkensberg gepaard.

Ook de plaatselijke 'Gazette van Mariaburg', die in handen was van Antoon Van den Weyngaert, deed een spreekwoordelijke duit in het zakje. In een stichtelijk artikel van zaterdag 24 oktober 1922, 12^{de} jaargang, doet men het relaas van verschillende bedevaartsplaatsen uit de doeken. Ook pastoor Victor Cornelis zag deze krant als de media om eventuele bezoekersgroepen aan te trekken.

Alle wegen leiden naar...

De Grot lag op wandelafstand van de kerk en het gesticht Rustoord. De zusters van het 'gesticht' konden via de tuinpoort naar de grot toe. Deze poort was in feite bedoeld om (ongezien?) van het klooster, via een poortje in de omheining daar tegenover, het domein van de grot te betreden. De tuinpoort van het klooster werd ook gebruikt door de zusters die in de 'nonnekensschool' les gaven. Maar voor wie van verder kwam was ook een goede bereikbaarheid voorzien. Het stoomtreintje dat vanuit Ekeren - Sint-Mariaburg langs de Kattekensberg tufte kon vele bezoekers aan het kerkplein afzetten. Het stoomtreintje zal tijdens de Eerste Wereldoorlog verdwijnen. Na de oorlog kon men van de tramlijnen in Brasschaat - Centrum en Sint-Mariaburg gebruik maken. De grot was twintig minuten stappen verwijderd van de halte gemeentehuis Brasschaat - Centrum en van de halte hotel Prins Albert in Sint-Mariaburg.

Wie van een stevige wandeling hield kon de Grotlei nemen. Deze vertrok vanuit de Zwemdoklei om zo de bossen te doorkruisen. Grove dennen, eiken- en berkenbomen vormden een fraai decor langsheen de met gras begroeide boorden van deze Grotlei. Deze boorden konden soms lichtgolvend in het belendende bos verdwijnen. Achter de Kattekensberg bracht de dreef ons tot achter de kerk van het Rustoord, waar thans de velden van FC Exelsior Kaart zijn gelegen, om zo vervolgens recht op de grot uit te komen.

Momenteel zijn van deze dreef nog twee restanten terug te vinden, enerzijds het stukje aan de grot op Rustoord, met de ondertussen uit de kluiten gewassen esdoorns, en anderzijds een stukje tussen de Simons- en Zwemdoklei te Sint-Mariaburg, dit over een afstand van 175 m. Op deze wijze kon de kleine man of rijke burger uit de stad in een stichtelijk 'mini Lourdes' verpozen, om daarna in de omliggende ontspanningslokalen het glas te heffen. Hotel Restaurant Rustoord was hiervan het belangrijkste.

Een Katholiek engagement vanuit 'Antverpia'

Al was Mariadevotie een Katholiek gebeuren, zij kwam volledig tot haar recht in de naam Sint-Mariaburg, waartoe Rustoord in de oprichtingjaren behoorde (1889). Antoon Van den Weyngaert wilde met de oprichting van een Lourdesgrot de wijk meer aanzien geven, een extra troef uitspelen, wat zeker aan potentiële kopers van aanpalende gronden ten goede kwam. Antoon Van den Weyngaert was van mening dat hij op 'het morele godsdienstige klimaat' van zijn wijken diende toe te zien. Zo bouwde hij van in het begin een divers kerkelijk patrimonium over Sint-Mariaburg uit. Hij deinsde er zelfs niet voor terug om voor de pas opgerichte kerk te Rustoord zijn eigen pastoor uit te kiezen. Hij vond hem al brevierend in de Emmalei. De priester die op zijn voorstel inging was... Victor Cornelis.

Antoon zijn eerste echtgenote Maria Theresia Aernouts, die op 10 februari 1912 te Brasschaat overleed, was een zeer devote vrouw die vele kerkelijke initiatieven steunde. Zijn tweede echtgenote Henrika Silvia Maria Elisabetha Van de Meulebroucke, geboren te Meerhout op 18 november 1884 en met wie hij op 13 januari 1914 in de Sint-Clemensparochie te Hoeilaart huwde, deed op caritatief vlak niet onder. Elise omsloot met beide armen de parochie. Zij vervulde vele goede werken voor de bewoners van Rustoord en was gul met allerlei giften. Een opmerkelijke gift was de schenking van een trouwjurk die zij in april 1914 aan de parochie gaf, men liet er een witte koorkap van maken. De sponsoring was er al bij de oprichting van de grot, voor de staties werden nog diverse sommen uitgetrokken. Zo vinden

wij vier staties terug die de familie Van den Weyngaert - Van de Meulebroucke voor hun rekening nam.

Anderzijds niet vrij van zekere ijdelheid etaleerden Antoon en diens getrouwen hun namen op de staties. Op een gedenkplaat van wit marmer staat de boodschap:

OPGERICHT TEN JARE 1916 DOOR WELED. HEER A. H. VAN DEN WEYNGAERT - STICHTER DER PAROCHIE - EERSTE PASTOOR EERW. H. CORNELIS.

Ook een hoofdinspecteur van de Bank Antverpia te Boom, namelijk Dhr. Clerbaut, droeg via een brief aan de pastoor drie sponsors voor. Dhr. Hendrik Clerbaut werd in 1910 voor 25 jaar dienst gehuldigd. In 1925, familie de Baeck heeft intussen het roer van Antoon Van Den Weyngaert overgenomen, behoorde hij tot de beheerraad als commissaris van Antverpia Leven. Zijn echtgenote was vermoedelijk een zuster van de directeurs De Baeck. De familie De Baeck was zeer katholiek en hebben de parochie van het Rustoord, ook Sint-Mariaburg, Malou, Ekeren - Bunt, met schenkingen zeer veel ondersteuning gegeven. Onder impuls van E. H. Jonghmans en Emiel De Baeck werd in 1941 te Balen - Schoorheide een grot opgetrokken. Zij werd op een driehoekig stuk grond gebouwd, twee hectaren groot, dat door 'Anverpia' werd geschonken.

De verbeelding van een Lourdesgrot (deel 3)

Luc Gowie

Een beeld, een keuze van iconografie anno 1858

Het beeld van Bernadette aan de Lourdesgrot te Rustoord gaat terug op een bewuste keuze die na de verschijningen te Lourdes de wereld rondging. Zij wordt hier voorgesteld al knielend in aanbidding met een kaars in de hand, alluderend op het wonder van de extase met kaars. De iconografie van Sint-Bernadette Soubirous draagt het beeld van een kinderlijke Bernadette. Een citaat van jezuïet Cros in oktober 1865: “Volgens het geboorteregister is zij 21 jaar oud, maar men moet in de onfeilbaarheid van deze lijsten geloven om dat te aanvaarden, het oog dat haar ziet, verklaart dat zij een dertienjarig kind blijft”.

In het 19^{de} eeuwse Frankrijk plaatste men haar in de groeiende cultus van landelijke kunst die de armoede op het platte land zowel erkende als idealiseerde, bijvoorbeeld het Angelus van Jean François Millet. Daarbij komt het dat de kerk haar via foto's exploiteerde, zij zou de eerste heilige zijn die gefotografeerd werd. Bernadettes portret steunde op soortgelijke thema's. Men zag haar duidelijk door een stadse romantiserende bril. In deze uitdossing leek zij wel het embleem van Pyreneese cultuur en de belichaming van een onuitgesproken traditie. Enerzijds wordt zij met een witte Capullet van de Lourdes-vallei voorgesteld, het enige kledingsstuk van het oude regime, of met de hoofddoek met gele en bruine blokken, de lange donkere schort, de afgebiesde omslagdoek, waardoor haar armoede geïdealiseerd wordt. Deze kleding was aanzienlijk beter dan de wollen omslagen die zij waarschijnlijk tijdens de verschijningen droeg, waarbij zij knielend een kaars droeg. Het rurale wordt soms versterkt met klompen naast haar op de grond, zij waadde immers door de Gave. Anderzijds wordt een staande Bernadette met een lammetje voorgesteld, zij was toch een herderin. Een lam staat voor het symbool van de onschuld, maar deze beeltenis staat zelden bij de bron voor een grot.

Voor een fabelachtig bedrag van 7000 goudfrank maakte Joseph Fabisch, lid van de Academie voor Wetenschappen, Schone Letteren en Kunst te Lyon, een beeld van O.-L.-Vrouw in cararamarmer dat de verschijning 'zo nauwkeurig mogelijk' en op 'natuurlijke grootte' zou moeten voorstellen. Hij probeerde met een papieren silhouet in de nis de grootte en de houding van het beeld vast te stellen. Tevens werden er gravures bovengehaald, waarop de maagd op allerlei manieren staat afgebeeld. De kist met het standbeeld kwam op 30 maart 1864 te Lourdes aan, vijf dagen voor de inhuldiging. Bernadette kon er geen volledige gelijkenis in zien. Volgens haar had men het beeld opgeschroefd, hoogdravend gemaakt, de plooiën van sluier en het gewaad naar believen gecompliceerd. Hij had het hoofd iets gebogen en achterover doen hellen, volgens de clichés van het hemelse, terwijl het heel recht op de schouders had moeten staan. Verder betreurde de kunstenaar 'de polychromie van de klassieken' en besloot daarom de ceintuur blauw te laten schilderen.

Het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes dat door Armand Caillat uit Lyon werd gemaakt krijgt van Bernadette de kritiek: “Het is het minst slechte”. Uiteindelijk zullen deze beelden als standaard dienen voor de verschijningsnis in de Lourdesgrotten en er zullen er tot op heden duizenden in alle maten gegoten worden in 'La fabrique' te Lourdes.

In Brasschaat - Rustoord weten we niet wie de beeldhouwers van het Onze-Lieve-Vrouwebeeld en Bernadette zijn. Al in 1916 wordt de grot met de nieuwe beelden ingewijd. Of een kartonnen silhouet hier de maat en de grootte van het beeld zou bepaald hebben is een ludieke gedachte die best eens zou opgaan.

De oude foto van de grot te Stabroek geeft een totaal andere invulling van deze beelden. Waarschijnlijk had Antoon Van den Weyngaert deze replica's besteld te Lourdes of in een zaak voor kerkornamenten en religieuze beelden, en kwam de rekening (zoals vele van zijn legaten) nooit in het kerkarchief van de parochie terecht. Al hebben we twee kanshebbers met Lodewijk Jozef Jacobin en Jaak Francois Coomans. Louis Jacobin zal in 1923 een Onze-Lieve-Vrouwebeeld voor de Sint-Fredegandusparochie maken, hij maakte zelfs een klein Bernadettebeeldje, en Jaak Coomans zal later zijn kunde bewijzen met een Onze-Lieve-Vrouwebeeld voor de nis van de grot te Meersel-Dreef. De aanvangsdatum van de werken aan de grot staan in het boek van Pastoor Cornelis duidelijk beschreven.

Het jubeljaar van Lourdes 2008

Wie het troosteloze beeld van Bernadette op de succesvolle rondleidingen van Open Monumentendag (9 september 2007) te Rustoord had gezien, kon alleen nog op een actie van restauratie hopen. De heemkundige kring Breesgata, vertegenwoordigd door Willy Cornelissens en Luc Gowie, nam initiatief en vergaderde op zaterdag 16 februari 2008 met Dhr. Jaak Van Ham (mecenas), Mevr. Nelleke Coppens (organisator), Mej. Elisabeth am Zehnhoff (restauratrice) en Dhr. Arnold van Keer (opzichter grot). Uit deze vergadering bekwam men volgende restauratieactie: De beelden van Sint-Bernadette en Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen herstellen en schilderen. Het koorhek, vijvers en fontein opfrissen. Mej. Elisabeth am Zehnhoff zal de beelden in hun oude glorie herstellen en het beeld van Bernadette naar het origineel patina herschilderen. Het Onze-Lieve-Vrouwebeeld wordt door firma de Waal geschilderd. De stenen rondom de vijver worden van mos ontdaan en de blauwe zwembadkleur wordt door een zwartgrijs silicone vervangen. Rondom wordt een groene Ilex heester aangeplant.

Op 14 april 2008 werd het koorhek met een lik verf onderhanden genomen, het Mariabeeld bijgewerkt. De firma De Waal sponsorde dit tegen kostprijs van het materiaal. Het beeld van Bernadette heeft een grondige restauratie ondergaan. Het beeld werd van oude verflagen en oude restauraties ontdaan. Voor de ontbrekende linkerarm werd eerst een kleimodel gemaakt waarvan dan een mal in silicone en gips werd gemaakt. De beschadigde hoofddoek, barsten en lacunes werden met epoxiemortel hersteld. Door middel van de mal werd de arm met dezelfde epoxiemortel afgewerkt en met een doek aan het beeld bevestigd, noodzakelijk voor de stevigheid. Na het aanbrengen van een geschikte primer werd het beeld in de originele kleurtinten geschilderd. Intussen werd het vijvertje hersteld en de fontein van een nieuwe waterpomp voorzien. Eind april 2008 werd het beeld terug geplaatst en met het aanplanten van de Ilex heesters werd het geheel in zijn oude glorie hersteld.

De Calvarieberg

De Calvarieberg die bij de Lourdesgrot van Stabroek hoorde verhuisde naar de begraafplaats van Rustoord dat in 1916 door de gemeente Brasschaat werd aangekocht. Van den Weyngaert schonk deels de grond van deze begraafplaats. Bij de inrichting van de begraafplaats vroeg hij ook een plaats om de Calvarieberg op te richten. Deze zou de begraafplaats meer prestige geven! De beelden gelijken op een seriemodel van Italiaanse

oorsprong. Zij hebben door weer en wind heel wat te verduren gekregen zodat restauratie noodzakelijk werd. In het fotoarchief van Louis Jacobin, dat berust bij zijn kleindochter Mevr. Debruyne, vinden we een Calvarieberg van Tildonk terug die identiek is aan die van Rustoord. Deze foto is op de achterzijde duidelijk omschreven als 'niet van Louis Jacobin'.

In 1994 behartigde Nelleke Coppens zich over deze calvarieberg met aanplantingen. Zo zocht zij beeldhouwer Leo Nelen aan voor een kleine herstellingsopdracht. In 2007 besloot Nelleke over te gaan met het voorstel tot restauratie. De kerkfabriek aanvaarde graag deze genereuze gift. De restauratiewerken werden door Elisabeth am Zehnhoff en Gudrun Tersago in de periode van april tot augustus 2007 uitgevoerd. Meerdere schadebeelden waren zichtbaar. Het meest opvallend waren het beschadigde gezicht en de ontbrekende handen van Maria. Bij Joannes vielen de beschadigingen in de plooi van zijn tuniek op.

Bij aankomst in het atelier werden de beelden ontdaan van de verflaag, de schade bleek groter dan men kon vermoeden. De beelden, in cement gemaakt, werden voor extra stevigheid van ijzeren doken voorzien. Door roestvorming zetten deze uit en veroorzaakten daardoor vele fijne haarscheurtjes rond deze doken, die uiteindelijk barstten en afbraken. Zeker bij uitstekende of fragiele delen ging dit zeer snel. De afgebroken vingers, gezichtsdelens en enkele plooiën in de kleding trachtte men bij een vorige restauratie al te herstellen.

Het beeld van Maria, tijdens de behandeling:

Het beeld werd eerst van de verflaag en de oude restauraties ontdaan. De rotte delen werden weggekapt. Mogelijk werden de losgekomen stukken verlijmt. De geroeste doken werden waar mogelijk verder vrijgemaakt en tegen het roestproces behandeld. Voor extra stevigheid werden nieuwe doken geplaatst. Hierna werden de ontbrekende delen in epoxy gereconstrueerd. Na het schuurwerk kreeg het beeld een aangepaste verflaag.

Het beeld van Johannes, tijdens de behandeling:

Na het verwijderen van verf, oude restauraties en betonrot, werden ook hier de doken tegen roest behandeld. Het beeld was echter in een dergelijke slechte toestand dat er grote lacunes in het gezicht en de rug ontstonden. Deze werden van binnen uit verstevigd. Het gezicht, de hoofddoek, de handen, en op vele plaatsen de plooiën van het tuniek, werden in epoxy gereconstrueerd. Na het schuurwerk werd dit beeld ook met een geschikt verfysteem geschilderd.

Twee gelijkaardige beelden van Maria en Johannes van de parochiekerk te Lint gaven richtlijnen voor de vormgeving van deze restauraties. Op de Calvarieberg zelf werden, met het doel een coherent en esthetisch geheel te bekomen, ook schilderwerken uitgevoerd. Zo kreeg het kruishout de 'Dogwood' verflaag, bij ons 'Cornus' genoemd.

Aan deze kleur is namelijk een legende verbonden. Op het moment van de kruisiging had de Dogwood de grootte van de eik of enkele andere bomen. Zo sterk was de boom dat zijn hout voor het kruis werd gekozen. Door dit gruwelijk voorval was de boom ervan aangedaan en tot Jezus, genageld op hem, voor zijn aardig medelijden en zorgen van pijn sprak tot hem: "omwille van je spijt en medelijden voor mijn leed, zal ik de Dogwood nooit meer zo groot laten worden, zodat hij niet meer voor een kruis kan gebruikt worden. Daartegenover zal hij dun, buigzaam en gebogen zijn. Zijn bloesem zal de vorm van een kruis hebben, twee lange en twee korte blaadjes. In het midden van de andere hoek van elk blaadje zullen de afdrucken van de nagels te zien zijn, bruin met roest en rood gekleurd en in het midden van de bloem zal een doornkrans te zien zijn. Iedereen die dit ziet zal het zich herinneren.

Verder werden de spijkers in roestkleur gezet en de letters INRI met bladgoud belegd. De firma Meys sponsorde het vervoer en plaatste deze beelden terug op de calvarieberg. De intentie van Antoon van de Weygaert is met deze restauratie absoluut “de calvarieberg zou de begraafplaats een meerwaarde geven”.

Gebruikte materialen bij de beelden:

Metalen delen (constructie) ontroest, twee maal gemenied met finifer, gefixeerd met twee componenten epofix, gronden in elastoprim Hydro, twee maal gelakt in hydrosatin exterior.

Gebruikte materialen bij het Christusbeeld:

Zie bovenstaande verfsoorten, 3 maal spijkers in roestkleur, INRI plaatje ingelegd met bladgoud. Kruisbeeld geschilderd in de kleur van de ‘Dogwood’. Bij ons cornus geheten, hier wordt de Engelse benaming vermeld.

Voor de Calvarieberg bevindt zich de laatste rustplaat van Victor Cornelis en zijn moeder Maria Peeters. De parochianen kozen voor hem een ereplaats op de begraafplaats. Op de stele van het graf wordt ‘de kelk’ symbool van het priesterschap afgebeeld. Na zijn onverdroten ijver om een Lourdesgrot uit het dennenbos te doen oprijzen heeft Cornelis als eerste parochieherder hier zijn laatste rustplaats gevonden.

VII Weeënweg van Onze-Lieve-Vrouw

I. De besnijdenis van Christus.

Tot aandenken van mijne dierbare ouders F. D.

Dh F. Dielis (Dilis) bracht het idee van de VII Weeënweg aan in september 1916 (na de wijding van de grot) en sponsorde de eerste statie kostende 250 fr. en vertrouwde het werk toe aan Louis Jacobin. Deze wist zijn werk zo goed te vervaardigen, dat het een algemene goedkeuring weghaalde, en dat welhaast de zes overige statiën door verschillende milddadige gevers werden geschonken.

II. De vlucht naar Egypte.

Ter nagedachtenis mijner familieleden

Juf. I. Lindekens (vermoedelijk een onderwijzeres)

Ortancia Isabella Lindekens werd op 11 juni 1843 te Ekeren geboren, als dochter van Carolus Lindekens (metser) en Anna Catharina Verhulst. Zij overleed ongehuwd in het ‘Gesticht Rustoord’ op 26 september 1931 en werd begraven op de begraafplaats van Rustoord. In het register van de begraafplaats is niets gemeld, wel in het libris defunctorium van de parochie als Hortencia Isabella Lindekens.

III. Het verliezen van Christus: dit is een vernieuwde statie.

Deze statie met rotswerk werd in 1987 door Freddy Janssens opnieuw gemaakt. De schenker van deze statie met als oorspronkelijke naam ‘Het verlies van het kind Jezus’ is Mevrouw Herbosch. Deze familie bezat de gronden waar later de huizen van de Kleine Landeigendom werden gebouwd. Het bedrijf van deze familie deed zaken met lichters op de binnenvaart. In de Baillet Latourlei woonde een familie Herbosch, maar verhuisde blijkbaar naar andere oorden. Wij vinden op het Sint-Fredeganduskerkhof het graf van de redersfamilie Herbosch terug. François Herbosch, geboren te Hingene op 19 november 1853 en overleden te Borgerhout op 22 januari 1935, is vader van de bekende reder Eugène Herbosch. Dit grafmonument bevindt zich op perk R-Kp-08. Een beeld van Bruno Gerrits uit 1922 siert zijn graf. Verder ligt in deze concessie ondermeer Romain Herbosch, geboren te Antwerpen op 7

juni 1914 en overleden te Antwerpen op 26 september 1930. Het is dus niet denkbeeldig dat de echtgenote van François Herbosch voor deze statie betaalde.

IV. Maria ontmoet Jezus op de kruisweg: dit is een vernieuwde statie.

Deze statie met rotswerk werd in 1987 door Freddy Janssens opnieuw gemaakt. De milde schenker van 'de oude' statie, 'De Kruisdraging' genaamd, was Dhr. Wéry, directeur van de Liebig fabriek. Hij woonde op het Withof, de eerste villa op de Lage Kaart rechtover de Rustoordlei. Hier sprak men in de volksmond over 't goed van We(r)y' of 't hof dat zich uitstreckte over de Lage Kaart, de Hanendreef en de Mollei. Deze gronden zijn intussen verkaveld. De omheining van dit goed werd de eerste grille rond het kerkhof.

V. De dood van Christus.

Gift van Mr. Fr. Van Riel en zijne echtgenote I. Bogaerts

Schrijnwerker Franciscus Van Riel werd op 14 september 1841 te Brasschaat geboren als zoon van landbouwer Joseph Van Riel en Joanna Elisabeth Gysen. Hij huwde Maria Theresia Bogaerts, geboren op 10 januari 1843, dochter van Josephus Bogaerts (linnenwever) en Anna Maria Lens. Na het overlijden van zijn vrouw kwam hij op 30 december 1911 aan de Rustoordlei 1 te Brasschaat wonen. Voordien verbleef hij aan de Zwartzustersstraat 26 te Antwerpen. Hij overleed te Brasschaat - Rustoord op 26 mei 1921 en werd daar begraven.

VI. Het afdoen van het kruis.

Gift van Mevr. A. Van den Weyngaert

Het gaat hier om Henrika Silvia Maria Elisabetha Van de Meulebroucke (schrijf wijze geboorteakte), geboren te Meerhout op 18 november 1884 en tweede echtgenote van Antonius Van De Weygaert. Na een 'dramatische val' van de trap overleed zij op 8 januari 1931 te Brasschaat, amper 46 jaar oud. Zij werd op 12 januari 1931 op de begraafplaats van Rustoord begraven. Vanuit het verhaal van familieleden van Van de Meulebroecke zou 'Zotte Rik' zijn stiefmoeder op zijn would-be kasteel van de trap geduwd hebben. Het lichaam zou dan naar het kasteel 'De Galg' zijn overgebracht... en om een schandaal te vermijden het naar de buitenwereld voorstellen als een ongelukkige val.

VII. De begrafenis van Christus.

Tot aandenken onzer dierbare ouders E.L.I.U.D.

Deze statie gaf met initialen aan dat de schenker graag op de achtergrond bleef. Hoewel men dacht dat de familie Schevelenbos, uitbaters van Hotel Saint-Antoine, hier de begiftigers waren blijkt na controle van de respectievelijke geboorteakten dat de namen niet overeen komen met de initialen. De initialen kunnen als volgt gelezen worden: Eerwaarde Louis Isidore Uit Dankbaarheid. Volgens pastoor Cornelis ging het hier over Isidorus Ludovicus Melis, pastoor van de moederkerk Sint-Antonius op het dorp! Geboren op 29 december 1859 als zoon van Jean François Melis, een slotenmaker uit Oostende, en Anne Catherine Brabants uit Lier. Hij was er priester van 1911 tot 1934. Deze zou 'stijfhoofdig' blijven voor de verzuchting van zelfstandigheid voor de nieuwe parochie op de Kaart - Rustoord. Zoals Cornelis schrijft: "Een veldslag in regel". Op stille wijze schonk hij een zoenoffer voor zijn oud- parochianen.

Kruiswegstaties te Rustoord

De nummers van de staties, waarvoor gesponsord werd, kwamen lukraak op de kwijting te staan. Zo betaalde de pastoor voor de derde statie, Dhr. Van de Zande en Mej. E. Rondeau voor de zesde statie, Mej. Van Hove voor de zevende statie, Mevr. weduwe Frans Vergauwen voor de achtste statie, Fam. Cammaert voor de negende statie, Dhr. Mertens en Dhr. Groffen

voor de elfde statie en Dhr. Clerbaut voor de dertiende statie. Reden: de kostprijs was naast de pastoor en zijn moeder voor allen gelijk. Hij diende de som van 320 Frank bij de aangezochte mecenassen op te halen. In feite betaalden zij voor het rotswerk van Jacobin, want in de 'saldo's van de grot' staan de kosten voor de bas-reliëfs van J. Coomans genoteerd.

I. De Veroordeling.

Opgericht door den E. H. Cornelis pastoor en inwoners v / h Rustoord

Signatuur: Jaak Coomans en zoon!

Victor Ludovicus Cornelis werd op 5 juni 1873 te Brussel geboren. Zijn vader, handelaar, overleed vroegtijdig en woonde samen met zijn moeder in de wijk 'Brussel - Heizel'. Hij kende zeker de eerste kleine Lourdesgrot van Laken-Jette, waarna op 14 juli 1915 de eerste steen voor de huidige werd gelegd. Had hij de gedachte van hier doe ik beter... Wilde hij een stukje van zijn heimat te Rustoord realiseren? Zoals hijzelf schreef: "het lukte hem met de hulp van de Moeder Gods". Cornelis werd op 2 februari 1898 te Mechelen tot priester gewijd en overleed op 18 juli 1950 te Brasschaat - Rustoord. De inkleding van het Lourdesdomein werd door zijn inzet bekomen. Hij liet het door sponsoring tot afwerking komen, waarschijnlijk had hij 'de knip op de beurs' want een aparte statie zat er niet in. De parochieherder verzamelde giften bij de parochianen die bijna volledig uit arbeiders bestond en het bijgevolg niet erg breed hadden. Samen vereeuwigden zij hun inzet. Al werd bij het rondhalen voor de grap gevraagd wie voor Christus of Pontius Pilatus moest betalen.

II. De kruisopneming.

Ter nagedachtenis mijner dierbare ouders A. Van den Weyngaert

De ouders van Antonius Van den Weyngaert zijn Petrus Joannes Van den Weyngaert, natiebaas, en Anna Maria Joossen.

III. De eerste val.

Tot weerziens mijner drij broeders

Mevr. A. Van den Weyngaert 1917

De ouders van Elise, het echtpaar Dieudonné Marie Van de Meulebroucke, kolenhandelaar, en Joanna Leopoldina Andries, winkelierster, hadden drie zonen (en vijf dochters).

- Alphonsus Maria Josephus Ludovicus °Meerhout 21-5-1888 +Boechout 27-1-1977.

- Léon Louis Marie Joseph °Meerhout 30-4-1890 +Antwerpen 1-5-1932 (wisselagent) huwde Paula Armanda Van Den Putte. Deze Léon zal op 24 april 1925 met een artikel in het Antwerps dagblad 'De Schelde' de vuile was van de bank uitbrengen. Hierin stond de bewering dat de aandelen geen enkele waarde meer hadden omdat stichter Antoon Van den Weyngaert meer dan 11 miljoen had geplunderd van de spaarcenten die arme lieden aan Antverpia toevertrouwd.

- Paulus Josephus Alphonsus Maria °Meerhout 1893 +Canada Chilliwack 16-12-1973.

IV. De ontmoeting.

Gift van Mr. A. Van den Weyngaert

Melding Jaak Coomans op bas-reliëf

Volgens zijn geboorteakte is het Antonius Henricus Van den Weyngaert die op 27 maart 1854 te Antwerpen werd geboren. Hij overleed op 21 oktober 1925 te Brasschaat Sint-Mariaburg en werd op 26 oktober 1925 te Rustoord begraven. Zijn bidprentje meldt: Stichter van Sint-Mariaburg en Rustoord - Algemeen bestuurder en Stichter der Verzekeringsmaatschappijen 'Antverpia', 'Bank van Sint-Mariaburg' en 'Banque de Roubaix'.

V. Simon van Cyrene helpt Jezus het kruis dragen.

(sponsorplaat is weg)

Deze statie werd door een obus tijdens de oorlog vernield, dus ook de sponsorplaat. De sponsors van het originele werk waren waarschijnlijk Elisabeth Emma Van den Weyngaert, op 1 januari 1882 te Antwerpen geboren als dochter van Antonius Henricus Van den Weyngaert en Maria Theresia Aernouts, die op 25 september 1910 met Pierre Georges Van den Bussche huwde, geboren op 29 oktober 1881 te Baarle Hertog als zoon van Karel Ludovicus en Maria Virginia Peeters. Hij was voorzitter van de Belgische Margarine Unie in Merksem (later Le Drapeau). Zij betrokken in 1910 een kasteel op de hoek Boskappellei - Floris Verbraekenlei, gebouwd door aannemer Rik Vervoort. In de jaren 1960 - 1970 functioneerde dit kasteel als hotel 'Little Suisse'. Het echtpaar Van den Bussche overleed te Sint-Mariaburg; hij op 15 september 1950 en zij op 03 januari 1953. Met Charles Emma Georges Maria, geboren op 21 augustus 1911, hadden zij één zoon. Charles huwde Helena Holswilder en kreeg twee dochters. Hij overleed op 22 januari 1962. Hoewel er kopieën te vinden waren werd het nieuwe bas-reliëf in een sobere Art Deco uitgevoerd.

VI. Veronica droogt de tranen van Jezus af.
(sponsorplaat is weg)

De moeder van pastoor Cornelis, Constanca Maria Theresia Peeters echtgenote van J. B. Cornelis, geboren op 21 september 1850 te Campenhout en overleden in 1940 te Brasschaat - Rustoord, was hier sponsor. Hoewel zij na haar zoon de tweede statie kon verkiezen koos zij voor de zesde, met een voorliefde voor de H. Veronica. Pastoor Cornelis betaalde immers (met vermindering) voor twee staties. Bij haar begrafenis kreeg het personeel van Antverpia dat gemist kon worden vrij. In een brief aan het personeel staat: "is Z. E. Heer V. Cornelis de eerste pastoor, stichter der parochie Rustoord, dan heeft de moeder aan dit werk flink medegeholpen, om het welgelukken der parochie".

VII. De tweede val.

God bescherm ons huisgezin
Gift van M V V D Zande

Deze heer woonde in Roosendaal. Ook in Roosendaal bouwde Antverpia huizen en kantoren. Tijdens de oorlog is de Fam. Van den Weyngaert samen met de zuster van Elise, Maria-Louise Van de Meulebroucke, naar Nederland uitgeweken. Zij verbleven eerst in café Neerlandia te Roosendaal, doch daar de oorlog langer duurde dan verwacht, trok men naar Bergen op Zoom. Na enige tijd vond Antoon dat hij te weinig beweging had en verhuisde nog maar eens. Ditmaal naar een hoeve te Hogerheide om ten slotte naar Ginneken bij Breda te trekken. Gedurende vier jaar verbleven de ouders van Elise op het kasteel. Dhr. Van de Zande moet een goede vriend van Antoon geweest zijn. Wij vinden zijn portret op een prentkaart van het parochiearchief terug.

VIII. De wenende vrouwen.

Gift van Juf. I. Van Hoof

Deze sponsor werd aangebracht door Dhr. Clerbaut, Ida Van Hoof was woonachtig te Bornem. Zij maakte deel uit van het gezin Edmond Cammaert - Vergauwen. In 1908 werden de 'vijftien mysteries' opgericht rond de parochiekerk van Bornem. Zij sponsoorde voor het bedrag van 950 fr. voor de vijfde statie 'De vinding van het verloren kindje Jezus'.

IX. De derde val.

Tot nagedachtenis van Mr en Me J Vergauwen

Dhr. Clerbaut zocht ook deze familie, die gelinkt was aan het Antverpia imperium, aan om te sponsoren. Felicianus Vergauwen, rentenier, werd geboren op 20 oktober 1837 te Mariekerke

en overleed ca 1917. Hij huwde Catharina Victorina Geets, geboren te Hever op 21 juni 1843. Zij zijn hier de milde schenkers. Clerbaut vermeldt de woonplaats Weduwe Vergauwen - Geets. Zij woonde in Villa Maria aan de statie te Bornem. Kort na het overlijden van zijn vader vertrok Felicianus op 29 mei 1868 naar Antwerpen, wellicht om er te gaan werken. In de bevolkingsboeken staat zijn beroep vermeld als landbouwer - handelaar - rentenier. Zij waren niet aan hun proefstuk van sponsoring toe, want in 1908 werden de '15 mysteriën' rond de kerk van Bornem opgericht. Zij sponsorden de derde statie 'De geboorte van Christus' voor de som van 950 frank.

X. De ontkleding.

Om Uwen zegen Fie Cammaert - Vergauwen

Melding op dit bas-reliëf: 1918 Jaco Coomans

Deze sponsor werd aangebracht door Dhr. Clerbaut.

Edmondus Franciscus Cammaert, Ere-Koster-Orgelist, geboren te Bornem uit een aloud kostersgeslacht op 1 april 1876 als zoon van Adolphus Guilielmus Cammaert en Maria Philomena De Poorter. Hij huwde op 10 november 1903 met Elisabeth Maria Catharina Vergauwen, geboren te Antwerpen op 14 juli 1882 als dochter van Felicianus Vergauwen en Catharina Victorina Geets (zie statie IX!). Hij is op 3 maart 1952 overleden. Edmond Cammaert was lid van de Bond van het H. Hart en van verschillende godvruchtige genootschappen. Hij werd vereerd met de pauselijke eretekens 'Bene Merenti' en 'Pro Ecclesia et Pontifice' en verschillende burgerlijke eretekens. Hij was ondervoorzitter van de Bond van Kroostrijke Gezinnen en ondervoorzitter van de Harmonie 'Concordia et Amicitia'. In de 'Gazet van Sint-Mariaburg' is op 7 augustus 1910 te lezen dat Edmond Cammaert uit Bornem tot de gedecoreerden van Antverpia behoort. Vanaf 1924 tot 1937 wordt hij in alle mogelijke verslagen van Beheerraden van Antverpia vermeld als Kommissaris of Beheerder. Hij heeft dus zeker een belangrijke rol gespeeld, zowel bij Antverpia Leven als Antverpia Brand en Antverpia III, de Bank van Sint-Mariaburg en de Depositobank. Zijn derde zoon Joz Cammaert (24 juli 1906 - 4 april 1988) werkte ook bij Antverpia en was decennialang dirigent van het kerkkoor Sint-Cecilia in de parochie Onze-Lieve-Vrouw van Gedurige Bijstand te Sint-Mariaburg. In de rouwbrief van Elisabeth staat dat zij lid was van de Bond van het H. Hart en verschillende godvruchtige genootschappen. Zij was beheerder van de Levensverzekeringenmaatschappij Antverpia te Sint-Mariaburg en voorzitter van het plaatselijk werk voor 'kinderwelzijn en prenatale'. Hij had acht kinderen. De zevende is Ida Maria Francisca Cammaert, pianiste, geboren te Bornem op 3 december 1913. Zij huwde op 29 augustus 1939 te Bornem met Albert Guillaume Antoine Palmaers, notarisklerk, geboren op 13 juni 1915 te Antwerpen. Ida overleed in het Vesaliusziekenhuis te Brasschaat op 1 augustus 1994.

XI. De kruisiging.

Gift van Mr. Groffen

Signatuur Jaak Coomans

Het betreft hier de familie Groffen - Rondeau. Mevr. E. Rondeau tekent te Antwerpen het ontvangstbewijs af. Vermoedelijk is haar man voor de oplevering van deze statie overleden. Op het naamplaatje van de schenker staat: Gift van Mr. Groffen. In een verslag van het decoratiefeest van Antverpia op 7 augustus 1910 wordt Felix Groffen uit Antwerpen als aandeelhouder vermeld. In notariële akten van Antverpia, verleden bij notaris Ceulemans, staat Groffen op 18 augustus 1899, 1 december 1904, 3 mei 1913, 25 maart 1922 en in verslag van de Algemene Vergadering op 15 oktober 1924 als Beheerder vermeld. Vanaf 1925 wordt hij niet meer vermeld.

XII. De kruisdood.

Gift van Dhr. Clerbaut - De Baeck

Hendrik Clerbaut was hoofdcontroleur van Antverpia in Boom. In 1910 werd hij gehuldigd voor 25 jaar dienst. In 1925, familie De Baeck heeft intussen het roer van Antoon Van den Weyngaert overgenomen, behoort hij tot de beheerraad als Commissaris van Antverpia Leven. Vermoedelijk was zijn echtgenote een zus van de directeurs Joseph en Emile De Baeck. Familie De Baeck was sterk katholiek en dan ook veelvuldig sponsor van allerlei kerkelijke aangelegenheden. Dhr. Clerbaut treed in 1917 als rechtspersoon op voor Antoon Van den Weyngaert, wanneer deze grond verkoopt ten voordele van de oprichting van de begraafplaats te Rustoord.

XIII. De kruisafneming.

Gift van Mr. Mertens - Van Meir

De kwijting meldt woonachtig te Antwerpen. Frans Mertens geboren te Borgerhout op 29 september 1864 en er overleden op 14 augustus 1943 was architect. Hij huwde een eerste maal met Céline Prudentia Josepha Stockeyr. Uit dit huwelijk werd op 23 oktober 1908 te Borgerhout de Brasschaatse kunstschilder Franciscus Deodatus Maria Jacobus Mertens geboren. Hij overleed op 4 september 1993 te Ekeren. Zijn begrafenis die in de Sint-Antoniuserkerk te Brasschaat plaatsvond staat niet in het begraafregister vermeld. Een tweede huwelijk was met Van Meir. Als architect bouwde Frans te Borgerhout de kerk van de Heilige Familie en scholen in de Leopoldstraat, Kwekerijstraat, Betogingstraat en de Florastraat. Hij was tevens de architect van kerken en kapellen van de Paters Dominikanen te Antwerpen, van de Zusters van Sint-Vincentius te Deinze en te Opwijk en van de aalmoezeniers te Schaarbeek. Verder restaureerde hij het gemeentehuis van Hoogstraten, het Vleeshuis te Antwerpen en de kerken Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw te Borgerhout, Borsbeek en Pulle. De herbergiersfamilie Mertens te Maria-ter-Heide die café 'De Vrachtwagen' uitbaatte zijn verwanten van deze tak Mertens. Hun grafmonumenten kan men op de begraafplaats van Maria-ter-Heide nog terugvinden.

XIV. De begrafenis.

Gift van Mr. Van den Weyngaert

Hoewel Jaak Coomans een 14^{de} kruiswegstatie kon uitwerken, ging de voorkeur naar Louis Jacobin. Het werd een graflegging op maat in een opengewerkte rotsformatie beneden de Sint-Rochuskapel ingewerkt. (zie deel 5 over de Rochuskapel)

Verklaring Zeven Weeënweg:

Al sinds de 13^{de} eeuw werden de Smarten van Maria vereerd, voor de middeleeuwse gelovige was één smart onwaardig, uit de behoefte van symboliek en symmetrie zochten de gelovigen aansluiting bij de vijf geheimen van de Rozenkrans, hoewel er ook andere series bekend zijn gaat vanaf de 15^{de} eeuw het aantal van zeven overheersen. Dit aantal komt overeen met de zeven vreugden van Maria die al sinds de 13^{de} eeuw werden vereerd. De officiële kerkelijke feestdag van 'De Zeven Smarten Van Maria' is 15 september, maar het feest werd ook nog op de vrijdag na passiezondag gevierd. Op de officiële feestdag werd ook de sequentie, een syllabische melodie gezongen, het gekende Stabat Mater.

De iconografie van O.-L.-Vrouw van zeven smarten of in het Vlaams O.-L.-Vrouw van Zeven Weeën wordt afgebeeld als een vrouw wier hart is doorstoken met zeven zwaarden. Haar feestdag op 15 september, de dag na het feest van de Heilige Kruisverheffing gedenkt de Katholieke Kerk de zeven smarten van Maria. Zij is de patrones van Slowakije, de staat Mississippi en Mola di Bari in Italië. Zo werden op die dag alle 'staties' overwogen met een

speciale 'Rozenkrans der Zeven Weeën' die tijdens de rondgang werd gebeden, of men telde op de gewone rozenkrans zeven kralen. Dit gebruik was ook te Rustoord terug te vinden. Tegenwoordig wordt op Goede Vrijdag bij goed weer de kruisweg aan de grot gehouden.

Rozenkrans:

De rozenkrans bestaat uit 5 grote en 50 kleine kralen en wordt gebruikt voor het rozenkransgebed. Dit gebed bestaat uit het bidden van het Onzevader (15 maal) en het Weesgegroet (150 maal) door de rozenkrans drie maal te doorlopen. Tijdens dit gebed worden de vijf blijde mysteriën, de vijf droeve mysteriën en de vijf glorierijke mysteriën, het leven en lijden van Jezus, evenals de verrijzenis overwogen. Het bidden van 150 maal een 'Weesgegroet' is in feite een vereenvoudiging voor het gewone kerkvolk dat de 150 psalmen niet uit het hoofd kon opzeggen, zoals de kloosterbroeders dat wel konden. De rozenkrans dankt haar naam, volgens de katholieke overlevering, aan een openbaring van Maria zelf: iedere keer dat een 'Weesgegroet' wordt gebeden, schenkt men haar een mooie roos. Elke complete rozenkrans is, zo heet het, voor haar een kroon van rozen.

Opmerking: het bidden van drie Paternosters geeft één rozenkrans.

De verbeelding van een Lourdesgrot (deel 4)

Luc Gowie

Beeldhouwer Louis Jacobin.

Beeldhouwer Louis Jacobin werd in 1884 te Rijkevorsel geboren als Jozef Lodewijk Jacobin, zoon van stenenbakkersgast Jan Baptist Jacobin en Maria Jespers. De klei van Rijkevorsel zal hij niet in handen gehad hebben, want het gezin vertrok op 31 oktober 1885 naar Antwerpen. Aan de avondacademie van Antwerpen volgde Jacobin tekenles bij Charles Boom, Charles Mertens, Alfons Van Beurden, Henri Van der Veken, Piet Verhaert en Henri Vinck. Boetseerles volgde hij als primus bij Frans Deckers en Josuë Dupon. Louis was ook leerling in het atelier van Peeters, waar hij gedurende drie jaar, tussen de keukenboodschappen in, ook wat koppen en handen mocht tekenen en boetseren. Het is hier dat Louis duidelijk het vak als vervaardiger van kerkmeubelen en heiligenbeelden onder de knie kreeg. Intussen kwam Louis Jacobin ook geregeld op het atelier van Jan Gerrits.

Louis veroverde de ‘Tweede Theodoor Van Leriusprijs’ en deed mee aan de prijs van Rome, waar hij een bevredigend resultaat behaalde. Tijdens de Eerste Wereldoorlog trok hij naar Nederland, waar hij zijn werk in Bergen op Zoom tentoonstelde. Na de bevrijding vestigde hij zich met atelier in Borgerhout en maakte ontwerpen voor binnen- en buitenland, vooral van religieuze kunst met beelden en kerkmeubelen. Louis ontmoette zijn echtgenote op een parochiefeest. Met de geboden hulp ‘om de ladder’ vast te houden was de liefde beklonken. Louis Jacobin huwde op 24 augustus 1918 te Antwerpen met Maria Taeymans, geboren op 9 februari 1891 te Noorderwijk, dochter van Dionysius Franciscus Taeymans en Paulina Engels. Het kerkelijk huwelijk werd diezelfde dag in de Sint-Amanduskerk voltrokken. Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren: Marcel Frans, geboren te Antwerpen op 9 oktober 1919 en er op 6 juli 1994 overleden. Helena Elisa, geboren te Antwerpen op 28 februari 1921, huwde op 17 november 1945 in Sint-Amandus te Antwerpen met Marcel Debruyn, en overleed op 9 november 2007 te Olen. Zij werd in Noorderwijk begraven. Deze twee kinderen werden tijdens zijn opdracht te Rustoord geboren. Er zal dus wel met suikerbonen getrakteerd zijn.

Joseph Maria Paul, geboren te Antwerpen op 8 augustus 1923, werd in Sint-Amandus als Josephus Ludovicus gedoopt. Hij overleed te Antwerpen op 17 oktober 2004, waarna op 20 oktober 2004 de uitvaartdienst werd gehouden.

Als laatste werd Paul Leopold Anna Jacobin geboren, gedoopt in Sint-Jan te Borgerhout op 18 juli 1928, en vroegtijdig op 6 februari 1941 te Borgerhout aan meningitis overleden. Hij was leerling aan het Xaveriuscollege. Dit overlijden zou voor de familie als dramatisch worden ervaren. Louis zag in zijn zoon graag een kunstenaar als opvolger. Louis Jacobin was met zijn gezin aan de Vliegenstraat 11 (Sint-Jansplein) en de Richardstraat 9 te Antwerpen woonachtig. Zijn werkhuis was aan de Lammekensstraat 4 gelegen. Wanneer de 13^{de} statie van de kruisweg te Brasschaat - Rustoord werd afgeleverd was zijn atelier aan de Carnotstraat 104 gevestigd. In de periode 1922-1926 had Frans Jochems hier ook zijn atelier.

Later verhuisde het gezin naar de Kattenberg 113, dicht bij het Laar en de Turnhoutsebaan te Borgerhout. In het werkhuis hebben blijkbaar nog veel mallen van zijn kunstwerken gestaan. Op de prentkaart van de Kattenberg zien we het pand van de familie Jacobin. Tijdens de oorlog werd het voor de kunstenaar moeilijk om zijn gezin te onderhouden. Daarom begon zijn echtgenote een winkeltje in koffie. Hiervoor dienden verbouwingswerken te gebeuren, dat maakte dat zij amper uit de kosten kwamen. Louis zijn echtgenote Maria had haar studies op pensioaat bij de Urselinnen te Tildonk (Moederklooster) genoten. Dochter Helena werd naar dezelfde school gestuurd. Om de studiekosten te dekken verkreeg Louis het compromis een Lourdesgrot met een Mariabeeld te mogen bouwen in de kloostertuin. Waarschijnlijk zal hij voor deze orde nog opdrachten hebben binnengehaald.

In de tuin staat ook het beeld van Sint-Angela, stichteres van de Ursulinnen. Hoewel men in het familiearchief het beeld op de foto foutief als Mariabeeld interpreteerde, gaat het hier duidelijk over Sint-Angela. Verderop bij de Moyennes (middelbare afdeling) maakte hij het beeld van de 12-jarige Jezusknaap in witte steen. In de gerenommeerde school van de Ursulinnen te Onze-Lieve-Vrouw-Waver vinden we Jan Gerrits als kunstenaar terug. Zijn opdracht was om de kapel en diverse annexen van kunst te voorzien. Het is dus niet ondenkbaar dat Louis Jacobin hieraan mocht meewerken.

Blijkbaar gaf het kunstenaarsleven niet altijd voldoende financiële mogelijkheden. In de briefwisseling van Helene en haar moeder is het duidelijk dat Louis met gestrengheid de opvoeding in goede banen leidde. Hij was specialist in de bouw van Lourdesgrotten in Tildonk (in de buurt van het tennisplein), Wuustwezel, Westmalle en tal van andere gemeenten. Hij moet er echt van gehouden hebben, want hij creëerde er zelfs een in zijn achtertuin aan de Kattenberg te Borgerhout. Hiervoor volgde hij ook een opleiding tot rotseerder bij François Janssens te Westmeerbeek. Volgens restaurateur Freddy Janssens zou het bij diens zoon Alfons Janssens geweest zijn. Wat niemand kon vermoeden was dat de genoemde kleinzoon de creatie van Jacobin te Brasschaat - Rustoord zou herstellen. Later staat hij ook bij rotseerder Michiel Geysels vermeld.

In het Mariapark van Rustoord vindt men beschutting onder het pelgrimsafdak, een schaapstal waar de cementen latten als perfect schrijnwerk zijn getrokken. Het dak onderaan voorzien van gestoken stro dat door berkenstammen wordt geschoord. Samen met het cementen paswerk van 'houten latten' is dit een staaltje van betonkunst. Het werd in mei 1929 voor de prijs van 12.250 frank opgericht. De afwerking van de koepel met druipstenen in de grot te Rustoord is waarschijnlijk ook door hem gedaan.

De buitenpreekstoel met betonnen baldakijn, die met een velum van klimop overwoekerd is, troont mooi langs de rechterzijde van de grot. Volgens een oude prentkaart hing hier oorspronkelijk een groot kruis met Christusfiguur. Na de laatste grote restauratie werd een Lotharingskruis in neogotiek opgehangen, maar dat werd intussen ontvreemd. Een boomstamleuning brengt de predikant naar de verheven plek. Het betonnen baldakijn dat als klankbord dienst doet wordt schijnbaar geschraagd door betonnen masthout dat met hoge reliëfgroeven mooi generfd is. Hier en daar is de bast verwijderd. De tussenruimte van twee stammen lijkt met leem bestreken. Veruit één van de mooiste in Vlaanderen in zijn soort!

Nog meer 'rotseerwerk' kwam er voor 'De Zoo', de Koninklijke Maatschappij voor Dierenkunde, die zowaar achter de hoek lag. Het zooarchief heeft hierover geen documenten met zijn naam. Dus kan Louis als cursist zijn kunsten hebben getoond. Zo zien we tussen 1909 en 1911 mooi rotswerk verschijnen in de inkomhall van het aquarium en aan de

cementrustieke brug van het hoefdierenpark. De rotsformaties, zelfs met zogenaamde ‘valse grotten’ in de wintertuin, aanpalend aan de feestzaal en primatengebouw zijn betoverend mooi. Naar getuigenis van Dhr. Freddy Janssens zijn deze van Jacobins hand. De specialisten in de betonkunst, die elkaar onderling goed kenden, overtroefden elkaar graag in hun kunnen.

Wie dit werk ziet, moet zich voorstellen dat hij voor zulk een project werkvolk heeft aangetrokken. De vaste medewerker Piet Staes zal lang bij hem in dienst zijn. Blijkbaar was de verstandhouding goed, want in 1932 gingen Jacobin, zijn vrouw en Piet Staes samen naar de Wereldtentoonstelling in Parijs. In het stadspark van Antwerpen kon hij een romantische brug in cementrustiek uitvoeren. Later werd die door de gekende parkbrug vervangen.

De tragische Wereldoorlog van 1914-1918, met de vele gesneuvelden, zal de verschillende vredesmonumenten en herdenkingsmonumenten geïnspireerd hebben. Voorbeelden hiervan zijn: een bas-reliëf in het klooster te Westmalle, door de paters opgericht, van ‘O.-L.-Vrouw van troost en vrede Moeder en bewaarster van dit klooster’. Te Stabroek een bas-reliëf met Sint-Catharina, die met haar martelaarspalm doorheen een laurierkrans de namen van de helden in het heldenboek noteert. De hoeken zijn van hoopvolle symbolen zoals klimop, hulst en laurier voorzien. In het bas-reliëf van Nieuwmoer, een gesneuvelde soldaat liggend die een engel op bezoek krijgt en naar de lijdende Christus verwijst. Voor Haacht dan weer een gevallen soldaat met banier in de hand met opschrift: aan onze moedige makkers roemrijk gevallen in den Wereldoorlog van 1914-1918. Dhr. Coppens, wonend aan de Brabantstraat, is blijkbaar mecenas. Het monument voor de gesneuvelden te Sint-Niklaas wordt deels aan Louis Jacobin toegeschreven. Het was Bruno Gerrits die de opdracht verkreeg, maar deze werkte geregeld met Louis Jacobin samen.

De opmars van de H. Hartcultus binnen de katholieke kerk gaf Jacobin de aanzet om een reeks H. Hartbeelden te maken. In de naoorlogse periode werden zij soms als gedenkteken verwerkt, waarna zij op een sokkel in het atelier gefotografeerd werden. Het is duidelijk dat hij bij deze beelden de positie van de armen vaak veranderde. In onze buurgemeenten, maar ook iets verder weg, werden ze geplaatst. Op het kerkplein van Brasschaat - Rustoord staat, centraal voor de kerk, het H. Hartbeeld (1919) met rechterarm naar beneden ontvankelijk naast het lichaam. Door weer en wind is het zandstenen beeld sterk verweerd, de gekapte details zijn vervaagd. Het vraagt om een gedegen restauratie!

Hierachter vinden we zijn neogotisch timpaan met de voorstelling van de patroon van de parochiekerk, namelijk de ‘Heilige Familie’ (1911). Ook een beeld van Sint-Antonius van Padua (patroon van bankdirecteur Antonius H. Van den Weyngaert). Boven de deur van de pastorie en boven het balkon van het ‘Gesticht Rustoord’, een monogram van geloof hoop en liefde met de banderol ‘RUSTOORD’. In hetzelfde jaar als dat van Rustoord krijgt de Sint-Benedictusparochie te Mortsel haar Heilig Hartbeeld (1919). Een jaar later, in 1920, werd in Heist-op-den-Berg, als hulde aan de oud-strijders, een Heilig Hartbeeld geplaatst. E. Van De Paal was de architect.

In Schoten was er een H. Hartbeeld op het Sint-Cordulaplein terug te vinden, verder ook in de school Vita et Pax een H. Hartbeeld in passende Art Deco uit 1927. Bij de Vrije technische school, beter gekend als de school van de ‘Londenstraat’ werd tegen de gevel van de school ook een H. Hartbeeld geplaatst, zegenend gebaar met de rechterhand (ook hier een kruisweg voor de kapel). Verder nog exemplaren te Essen - Wildert (1924) en de Kalmthoutse hoek.

Een prentkaart van 2 augustus 1925 herinnert ons aan de H. Hartfeesten. Het beeld te Kalmthout draagt de inscriptie: 'Gij aan ons, wij aan u!'.

Een aantal oud-inwoners van Thorn, die naar Antwerpen uitgeweken waren, namen het initiatief om 'als eerbied voor hun geboorteplaats Thorn' een H. Hartbeeld te schenken. Louis Jacobin mocht het beeld kappen, waarna het op 11 oktober 1925 in Thorn werd ingezegend. In Baarle Nassau (O.L.V. van Bijstandkerk) werd in 1930 een bronzen H. Hartbeeld op stenen sokkel opgericht. Ook te Woubrechtghem in Oost-Vlaanderen staat een H. Hartbeeld (1926), dat met gespreide armen lijkt te balanceren.

Omdat hij zijn brood diende te verdienen nam hij zelfs vloerwerken aan in de cisterciënzerabdij te Westmalle. Blijkbaar zullen zijn werklieden hier hard gewerkt hebben, want in het kunstenaarsarchief vinden we de vermelding "niet veel aan gedaan" terug. Verder maakte hij er kerkmeubilering, het hoogaltaar met de voorstelling van het laatste avondmaal en diverse andere beelden.

Ook de tekenopdrachten bleven niet achterwege, zo kwam er een mooie reeks devotieprentjes. Veel van zijn werk verdween in het postconcliaire tijdperk, toen een nipte meerderheid in het kapittel besliste om grote kuis te houden met het neogotisch werk. De tweede Beeldenstorm deed ongenadig zijn werk. We blijven in Westmalle, in het Sint-JanBerghmanscollege, waar de uitgeweken Franse broeders van Sint-Viator in 1910 hun start maakten. Hij kreeg er verschillende opdrachten, ondermeer met het plaatsen van enkele H. Hartbeelden en de inrichting van de kloosterkapel. Verder sieren twee beelden de hoge trapgevels van het juvenaatgebouw Sint-Viator aan de oostzijde en Sint-Jan Berghmans aan de westzijde. Voor het Mariapark in Edegem herstelde hij circa 1920 de bas-reliëfs van de kruisweg die door Frans Eggers geboetseerd werden.

Voor de Sint-Jacobskerk te Antwerpen werd in 1921 het stenen beeld 'Sint-Jacobus de Meerdere' voor het westelijk portaal gekapt. De sponsor was hier Emile Dilis, een historicus die de Sint-Jacobskerk grondig bestuurde. Deze naam komen we nog tegen bij de eerste statie van de Zeven Weeënweg te Rustoord. Hij zal het waarschijnlijk met trots gemaakt hebben, want zijn overgrootvader werd op 18 november 1754 in deze kerk 'aan de Vonte' (doopvont) te vinden gelegd. De naam Jacobin verwijst naar de naam van de collegiale kerk Sint-Jacobus te Antwerpen. Hoewel de moeder van de vondeling op het briefje vermeldde dat zijn voornaam Jan Frans was, gedoopt binnen Antwerpen, werd hij door het knechtjeshuis in de Sint-Joriskerk te Antwerpen (patroonsnaam kerk Sint-Georgius) opnieuw ten doop gedragen. Zo kreeg hij de voornaam Georgius, dus twee Antwerpse kerken lagen aan de oorsprong van zijn naam. Verder staat zeer gedetailleerd beschreven wat de vondeling aanhad.

In Antwerpen bevinden zich ook nog verschillende beeldhouwwerken, veelal in de respectievelijke neostijl opgericht. In 1923 beeldhouwde hij een beeld van O.-L.-Vrouw van Lourdes voor de Sint-Fredeganduskerk te Deurne. In de voormalige kloosterkerk der Dominicanen, thans de ontwijdde parochiekerk van Sint-Dominicus aan de Provinciestraat 112, zorgde hij samen met de kunstenaars A. Baggen, P. De Roeck, B. Gerrits, F. Pen, F. Rooms en R. Sauter voor witgeschilderde houten beelden. Voegen we hieraan toe dat deze W.O. georiënteerde, ingebouwde neogotische basiliek (eerste steen werd op 14 oktober 1925 gelegd) naar verluidt het werk was van architect Frans Mertens. Als mecenas van een kruiswegstatie te Brasschaat - Rustoord moest Louis Jacobin ook het geld bij de architect ontvangen. Waarschijnlijk was deze best tevreden van zijn werk zodat hij voor deze kloosterkerk de opdracht toegespeeld kreeg. Ook in deze kerk het beeld van de H. Ludovicus

Flores uit 1937. Voor de Sint-Bavokerk te Bouchout maakte hij de 65 cm hoge beelden van de H. Jaachim, H. Anna en H. Maria. In de H. Geestkerk te Antwerpen maakte hij de orgelkast.

De nieuwe parochie van de H. Familie en Sint-Cornelius (Borgerhout) kreeg een timpaan van zijn hand, verder ook nog een Mariakapel. Wie de H. Familie bestudeert ziet dat het beeld dat achteraan in de parochiekerk van de H. Familie - Rustoord een plaats heeft gekregen door een andere hand is gemaakt. Louis Jacobin maakte ook de beelden van de vier evangelistensymbolen voor de 'Sint-Janskerk' te Borgerhout. Deze werden door een bronsgieter gegoten en op de hoeken van de Sint-Janstoren alias 'de peperbus' geplaatst.

In de Sint-Lambertuskerk te Antwerpen werd een zijaltaar in marmer, toegewijd aan O.-L.-V. van Boulogne, opgericht. Hierbij de beschrijving: een diepe altaartafel, vooraan op twee grijs marmeren zuilen met vergulde basis en kapiteel steunend, vooraan een achthoek met 'M' en ster. Ondiepere opstand / predella in Franse steen, centraal iets hoger in een puntdak en komt wat meer naar voren, met links en rechts een marmer zuiltje, dit vormt mee de tabernakelkast in steen. De deur in verguld en gehamerd metaal, met kelk in reliëf waaraan twee vogels drinken en de Hand Gods op een hostie. Links en rechts daarvan in steen, in reliëf, een tafereel uit de geschiedenis van O.-L.-Vrouw van Boulogne. Hier en daar verguld, en op de hoeken een dito marmeren zuiltje. Opschrift op de tabernakeldeur: 'Ecce Cibus / Viatorum'.

Het zijaltaar Sint-Job vervaardigd in marmer en Franse steen. Afmetingen: hoogte 100 cm, breedte 233 cm, diepte 60 cm. De altaartafel steunt vooraan op twee sterk geaderde roségrijze marmeren zuilen op achzijdige basis. Onderaan een rond medaillon met, iets in reliëf, een beschilderd kruis en doornenkroon. Het middendeel van de opstand (predella) is hoger, daarop drie vergulde spitsbogen in reliëf. Opschrift in gouden letters op rode ondergrond (sierletters): 'Dominus abstulit sit nomen domini benedictum. JOB.I.21'. Géén tabernakel.

Ook een preekstoel kwam er voor Sint-Lambertus te Antwerpen. Afmetingen: hoogte 410 cm, breedte 160 cm. Beschrijving: zeszijdige voet, getrapt oplopend, op dito arduinen plint, puntnis op elke zijde. Zeszijdige uitstaande kuip, met één zijde tegen de pilaar geplaatst (voor deze plaats bedoeld), aan één zijde open voor de trap (deurtje bovenaan ontbreekt) en op de vier overige zijden de voorstelling van een evangelist onder puntboog. De trap loopt in een boog naar achteren, de leuning is in spitsbogen opengewerkt. Waar de kuip tegen de pilaar aanstaat: een smalle en hoge houten achterwand, met verdiepte panelen, puntboog en driepassen, onderaan vierpassen. Hierop steunt ook het zeszijdig klankbord, langs elke zijde op de opstaande boord, drie driepassen, hoge pinakel op de hoeken, onderaan een duif in hout gesculpteerd. Bijhorend kruisbeeld, in hetzelfde hout, via een smeedijzeren steun op de kuip bevestigd, de armuiteinden van een driepas voorzien, Christus volledig in hout, zeer fijn gesculpteerd.

Het beeld van O.-L.-Vrouw van Boulogne. Afmetingen: hoogte 100 cm, breedte 21 cm, diepte 28cm. Iconografie: O.-L.-Vrouw met Kind, neogotisch qua drapering van gewaad, maar zeer statisch en geen uitdrukking op de gezichten. Naakte Franse steen, maar de randen van haar kled en de sfeer in de linkerhand van het Kind Jezus zijn verguld. Hier speelt Louis Jacobin met de kracht van de impressie.

Aan de voormalige pastorie van de Sint-Lambertusparochie, Lange Lobroekstraat 202 (Antwerpen Dam), werd in 1935 een beeld van de Onze-Lieve-Vrouw met Kind geplaatst. In een decoratief omlijste nis, op de eerste verdieping van het hoekhuis van de Gasstraat 105 en

Lange Scholiersstraat, heeft men een beeld van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart van Jezus geplaatst.

Voor de restauratie van de Calvarieberg van Sint-Paulus te Antwerpen herstelde Jacobin in 1929 een beeld als proef, maar verder dan de andere beelden te reinigen van hun onvakkundige dubbele schildering kwam het niet. Voor de Franciscanenpaters aan de Ossenmarkt, het wapen van de orde geeft de opdrachtgevers aan, maakte hij het bas-reliëf 'Sint-Franciscus wordt gestigmatiseerd' van 60 cm (1923) en een pastoor van Ars (Sint-Jan Vianney 1928).

Nog meer werk zien we op een devotieprentje met het ontwerp van een Sint-Antoniusbild, dat te plaatsen was in een nis van de voorgevel van het Sint-Antonius Patronaat, ter gelegenheid van het gouden jubelfeest. Het werd door Mgr. De Wachter op 15 september 1929 op de Grote Kauwenberg plechtig ingewijd. Op het prentje werd één frank bijdrage gevraagd. Blijkbaar was men zeer tevreden, want in 1931 beeldhouwde hij in steen de H. Andreas Avellinus voor de Sint-Antoniusparochie en liet zich meteen voor dit broederschap inschrijven. Over de plaatsing van het beeld en kolom (J. Van Asperen was bouwmeester) was er blijkbaar discussie, het kreeg zijn plaats waar men het thans kan bewonderen.

In onze buurtparochie Sint-Willibrordus van Overbroek - Brecht kreeg kunstenaar Jan Gerrits de opdracht om de kerk te meubileren. Blijkbaar ging hij in onderaanneming, want Louis Jacobin mocht hier de preekstoel in hout steken. In het bestek van 1893 dat Gerrits aanbood stonden volgende prijzen: voor de predikstoel 2.275 fr., het hoogaltaar 2.200 fr. Op het kerkhof werd de Calvarieberg, die we aan Jacobin toeschrijven, in 1912 opgericht. Hier is de opdrachtgever niet gekend. Op het hoogaltaar van Sint-Pieters te Jette - Brussel uit 1929, in marmer en koper uitgevoerd, is Jezus de goede herder op de tabernakel deur gedreven. Ook in de communiebank zijn de herkenbare bas-reliëfs van het laatste avondmaal te zien. Voor de scholen en huiskamers werd er ook religieus werk geproduceerd, veelal zijn de mallen hiervan het langst in omloop gebleven. Zo maakte hij ook het tafereel van de Christusfiguur met de lievelingsleerling Joannes tijdens het laatste avondmaal. Dit sobere werkstuk uit 1931, dat als religieus productiewerk in messing op de markt kwam, toont Jacobin's stijlevolutie naar de Art Deco toe. Een buste van Sint-Franciscus (1939), Mater Dolorosa (1939), Maria met Kindje Jezus met kruisje in de hand (1939), bas-reliëfs van Theresia Van Lisieux (1924), Sint-Isidor (patroon van de landbouwers) en een beeld van 45 cm van Sint-Jozef uit 1941 zijn nog enkele van zijn creaties.

Veelal ging het om religieus werk, af en toe een uitzondering. In Retie, naast de kerkingang van de Sint-Martinusparochie, staat het monument dat hij voor dichter Lodewijk de Koninck (Hoogstraten 1838 - Retie 1924) maakte. Voor de beeltenis van de boerenjongen en -meisje stonden zijn kinderen Marcel en Helena model. Zo maakte hij ook bas-reliëfs van de burgemeester van Beveren en Mevr. Muelder. Hij was zelfs bedrijvig als ontwerper van grafmonumenten voor D. Taeymans - Engels (zijn schoonouders), Adriaan Janssens (1861-1939) en echtgenote Coleta Staes (1857- 19..), Frans Jacobin (1848-1922), gehuwd met Sophia Raymakers (1863-1937). Het ontwerp dat voor de familie Adiman was gemaakt werd niet uitgevoerd. Een grafmonument voor de zussen Bernaerts, begraven op het Sint-Fredeganduskerkhof. Zij overleden op de hoek van de Paardenmarkt en de Italiëlei nadat zij na het lof werden aangereken. Graftekst: Ego sum Vitae. Een bas-reliëf van een Christushoofd in brons is op vele graven terug te vinden.

Jozef Lodewijk (Louis) Jacobin overleed vroegtijdig op 27 december 1943 te Borgerhout. Zijn hart begaf het terwijl hij aan een restauratie bezig was in de doopkapel van de O.-L.-Vrouw ter Sneeuwkerk te Borgerhout (thans verdwenen). Na een tijdlang naar boven te hebben gekeken, om te zien hoe de bevestiging van de doopvont aan het plafond zat, keek hij naar beneden en zakte in elkaar. Zo overleed de veelzijdige kunstenaar veel te vroeg aan een hartfalen. Zijn zoon Marcel, die bij hem was, bracht hem op een stootkar naar huis op de Kattenberg. Zijn uitvaart werd op 31 december 1943, oudejaarsdag, in de Sint-Janskerk gehouden. Hij werd op het Sint-Fredeganduskerkhof te Deurne begraven.

Zijn echtgenote vond het vreemd aanvoelen hoe men op deze dag condoleerde en tegelijkertijd 'Gelukkig Nieuwjaar' wenste. Maria Taeymans zou later met Jan Janssen in Sint-Amandus te Antwerpen hertrouwen.

We vinden weinig aan archiefgegevens van deze kunstenaar terug. Louis Jacobin had immers aan zijn echtgenote gevraagd om bij zijn overlijden zijn mallen te vernietigen. Dit is spijtig genoeg volledig uitgevoerd. Wetend dat de inventaris nog kon aangevuld worden, kregen we de toestemming om het fotoarchief van de kunstenaar te digitaliseren. We kunnen gissen naar de beweegredenen van de kunstenaar. Was Louis Jacobin duidelijk ontevreden over de maatschappij en de kerk die zijn werk niet altijd naar waarde schatte? Veranderde zijn levensvisie met het dramatisch overlijden van zijn zoon? Het mag duidelijk zijn dat de broodkunstenaar onmiskenbaar evolueerde met de stijlevolutie van neogotiek naar de Art Deco. Zelfs het impressionisme werkte door in zijn werk, dit verdient alle erkenning.

Blijkbaar hielden zijn tijdgenoten die meer faam uitstraalden, zoals Bruno Gerrits, wiens vader Jan een gerenommeerd kunstenaar was, hem graag in onderaanneming. Zijn naam staat ook niet altijd vermeld. Mede omdat de anderen met de pluimen gingen lopen, of omdat hij met penseel signeerde, is zijn signatuur in de loop der tijden dikwijls overschilderd. Het wisselende kritische maatschappij- en kerkbeeld op de profane kunst betitelden hun werk als passé, maar ook de goede smaak van de opdrachtgevers werkte dit mee in de hand. Verder kwam ook de bouw van religieuze gebouwen en gedenkm monumenten (die na WO I een explosie hebben gekend) buiten de Antwerpse leien en omliggende dorpen tot een stagnatie. Vandaag is het duidelijk dat hij binnen de religieuze beeldhouwkunst een opmerkelijk oeuvre aan het Vlaams erfgoed heeft nagelaten. We kunnen hem vernoemen als specialist in de rotseerkunst en grottenbouw, boetseerder van menige madonna's en H. Hartbeelden. Dat wij in eigen heem veel van zijn hand kunnen bewonderen mag ons tot verwondering stemmen, maar ons ook tot waakzame bondgenoten naar conservering voor de toekomst maken.

De verbeelding van een Lourdesgrot (deel 5)

Luc Gowie

Beeldhouwer Jaak Coomans

Jacques Francois Coomans (Senior) werd als zoon van Johannes Hendrikus Jacobus Coomans, kleermaker, en Alida Staassen (Alijda Maassen), zonder beroep, op 12 februari 1862 te Beesd in Gelderland (NL) geboren. Hij kreeg de naam van zijn grootvader, maar voor de vrienden werd het Jaak. Het gezin waarin hij opgroeide kreeg met het overlijden van zijn zusje Maria Frederica, die op 11 jarige leeftijd op 17 september 1868 in s' Hertogenbosch overleed, een emotionele klap te verwerken.

Zijn vader overleed ook vroegtijdig op 26 januari 1874 in 's Hertogenbosch. Al is er een groot gemis, Jaak zal op dat moment niet beseffen welke tegenslagen hem in zijn leven te wachten staan. Zijn oom, beeldhouwer Jan Staassen, ook van Gelderse afkomst, die naar Antwerpen was getrokken, nodigde de moeder van Jaak, die weduwe was, samen met broer Lambertus Antonius Johannes uit. Deze broer Antonius zal in 1896 te Antwerpen huwen met Josephine Christina Maria Ex. Jaak volgde onmiddellijk avondlessen aan de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten. Hij liet zich kort daarna voor de dagklassen inschrijven en koos beeldhouwen als specialiteit.

Als beeldhouwer kreeg hij zijn vorming in het atelier van Joseph Germania Geefs (Antwerpen 23 december 1808 - 9 oktober 1885) die in 1833 professor was aan de Antwerpse Academie. Hij kreeg de prijs van Rome in 1836. Zijn leerling Jaak Coomans Sr. zal hem navolgen! In 1842 begon hij een leraarstaak, die hij 48 jaar zal uitoefenen. Het ruitersstandbeeld van Leopold I aan de Nationale Bank te Antwerpen alsook een half verheven gebeeldhouwde kruisweg in de Sint-Pieter en Pauluskerk te Mechelen met daarboven apostelbeelden zijn door hem vervaardigd. Ook in gewone parochiekerken als bvb. in Vorselaar Sint-Pieter zal hij in 1866 een kruisweg vorm geven. In 1879 zal hij interim-bestuurder van de Academie worden. Joseph, zoon van Gustaves Georges Theodore Geefs (Joris Geefs, Antwerpen 1850 - Berchem 1933), zal van 1889 tot 1911 ook leraar aan de academie zijn. Hij behaalde in 1877 de derde Romeprijs. Joris zal het atelier van zijn vader overnemen en onder zijn naam verder werken. Jaak Coomans moet met zijn meesterproef en kunde opgevallen zijn, want hij werd aangezocht om op het atelier van Geefs te Brussel te komen werken.

Wie de kruiswegen van het 'atelier Geefs' op het KIK patrimonium van naderbij bekijkt, ziet dat er veel werk naar de hand van Jaak Coomans bij is. Jaak zijn zoon, pater J. B. Coomans schrijft immers dat Geefs een gekend beeldhouwer in zijn tijd was, maar ook een nog groter zakenman! De kruiswegen werden gedupliceerd. De lijsten rond de bas-reliëfs werden telkens op een andere wijze uitgevoerd. Jaak maakte ook een kruisweg (sterk beschadigd) voor de zusters Capucinessen te Antwerpen. Sint-Dympna te Geel (Geefs Joseph G. 1857) in plaaster gegoten en door Lucas Schaevels geschilderd, Sint-Jacob op den Koudenbergh (Geefs Joseph G. sit 1851-1900), Brussel Sint-Gorik, Kerk Sint-Jan ten Begijnhofkerk (Geefs Joseph Germain). Verder Herseaux (voorheen Herzeeuw genoemd) in de 1870 opgerichte parochiekerk van Saint-Maur. In Sippennaeken Saint-Lambert moeten de tekeningen in 1886

aan de sculpteur Haag zijn doorgegeven. In de Sint-Jozefskerk te Kapellen - Hoogboom werd deze van een houten lijst voorzien, later (ca 1956) zonder lijst in de muur ingewerkt.

Jaak Coomans volgde ook lessen bij Edward Dujardin (Antwerpen 30 november 1817 / 21 mei 1889). Dujardin ontwierp muurschilderingen, glasramen en schilderde menige kruisweg voor de Antwerpse kerken, waaronder de veertien kruiswegstaties van de Sint-Fredeganduskerk te Deurne. Sinds 18 oktober 1841 was Edward leraar aan de Academie van beeldende kunsten. Hij gebruikte de nieuwe contourtekening methode, toepassing van de steendrukkunst voor illustraties bij het werk van Hendrik Conscience en andere grote meesters. Drie van zijn werken hangen in het Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen. De meester was best tevreden over zijn leerling: hij schreef op de achterzijde van zijn foto "aan den leerling Goemans Jaak, 15 januari 1877". De band moet vriendschappelijk geweest zijn, want de foto's van Dujardin en Joris Geefs kregen een plaats in het familiealbum van Coomans! Wie de foto's bekijkt, herkent een burgerlijke afkomst die door goede erving aristocratisch aandoet. Kort na zijn opleiding ging Coomans in Parijs, de stad der kunstenaars, zijn geluk beproeven. Alhoewel hij de Nederlandse taal machtig is, hanteerde Jaak het Frans als voertaal. Daar zijn werk hier niet aansloeg, keerde hij naar Antwerpen terug.

Als auteur van familieportretten kopieerde Jaak Coomans Sr. grote meesters. Hij was ook decorontwerper voor de Koninklijke Vlaamse Opera te Antwerpen. Vanaf 15 februari 1890 stond hij als decoratieschilder vermeld. In de periode dat de Sint-Willibroduskerk te Antwerpen opgericht werd, lezen we in de overzichtlijst van betrokken personen bij de oprichting: "Coomans J. statuair decorateur". Jaak was ook een diep religieus mens. Als een echte navolger van Sint-Franciscus was hij lid van de derde orde van Sint-Franciscus. Zo ging hij met vrouw en kinderen 's zondags wandelen om de schoonheid van Gods schepping te bewonderen. Hij zong onder zijn werk als uiting van innige levensvreugde. Zijn voorkeur ging uit naar aria's uit de grote opera's, zoals Traviata en Carmen. In zijn atelier aan de Minderbroederstraat zal het muzikaal geklonken hebben. Welke zou hij voor de kruisweg te Brasschaat - Rustoord gezongen hebben? Vreugdevol was zijn leven niet altijd...

Jaak huwde op 15 februari 1890 met Philomena Josepha Maria Boels te Antwerpen. Zij stierf vroegtijdig op 20 februari 1892 te Antwerpen. Op 24 februari 1892 vond in de Sint-Jacobskerk de uitvaart plaats, waarna zij op de Kielbegraafplaats werd begraven. Philomena liet hem een zoon na, namelijk Antonius Josephus Coomans, geboren op 29 maart 1891 te Antwerpen. Hij werd door de zus van zijn moeder opgevoed. Antonius deed schitterende studiën aan de Koninklijke Antwerpse Academie. Hij zou veel te vroeg, slechts negentien jaar oud, op 26 augustus 1910 te Antwerpen overlijden. Het grafmonument van Philomena Boels heeft niet lang op de Kielbegraafplaats gestaan. Op 31 augustus 1921 werd de Kielbegraafplaats voor de gewone begravingen gesloten. Vergunningen mochten nog tot 1 juni 1936 afgestorvenen ontvangen. Op 1 juni 1931 was de Kielbegraafplaats officieel gesloten. De overbrenging van een vergunning kon tot 31 mei 1948 gebruikt worden.

Voor de Wereldtentoonstelling van 1894 te Antwerpen was Jaak ingeschreven om zijn werk te tonen op de 'Tentoonstelling van Christene Kunst'. Hij betaalde hiervoor 50 franken, maar door terugtrekking van verscheidene intekenaars werd in de laatste bestuurvergadering besloten om deze collectiviteit te ontbinden. Lambert Van Ryswyck, drijver en zilversmid gevestigd aan het Kipdorp te Antwerpen, liet hem dit per brief weten. De gestorte som werd hem terugbetaald. (Lambert Van Ryswyck dreef de tabernakeldeuren van het jubileumgeschenk voor Pastoor Cornelis te Brasschaat - Rustoord) Blijkbaar had hij voor 60 franken twee bladzijden aankondiging laten plaatsen in het adresboek der Tentoonstelling van

Christene Kunst, gedrukt bij de gebroeders Bellemans op de Eiermarkt te Antwerpen. Zijn visitekaartje, geschonken door 'het magazijn voor Christene Kunst' vermeldt: "grootte keus van kruiswegen, kerkmeubelen in hout en steen enz., beelden in cement, hout, plaaster enz."

Jaak Coomans, woonachtig aan de Hobokenstraat 24 en later aan de Oude Steenweg 11 te Hoboken, hertrouwde op 6 mei 1893 te Antwerpen - Sint-Amandus met Ludovica Maria Catharina Michielssen, geboren te Antwerpen op 5 september 1873, dochter van Joannes Baptista Mischielssen, handelaar in koloniale waren, en van Maria Philippina Aberdaener, die toen al overleden was. Een feestelijke menukaart geeft ons een beeld van de rijkelijke burgerlijke feestdis. Dit huwelijk werd met zes kinderen bezegeld. Zo werd als eerste in maart 1894 Joanna Coomans geboren. Helaas overleed deze vijf maanden oude baby op 14 augustus 1894. Zij werd op 17 augustus 1894 op het Sint-Fredeganduskerkhof begraven (zij werd als kind Michielssen ingeschreven).

Het tweede kind, Joannes Baptista Ludovicus Antonius Coomans (Johan), werd op 25 augustus 1896 te Antwerpen geboren en overleed op 23 mei 1976 te Berlaar. Hij huwde Antonia Maria Cornelia Nagels, geboren op 18 juni 1904 te Mortsel en op 24 februari 1992 te Lier overleden. De begrafenis was te Berlaar Sint-Pieter waar zij in het familiegraf werd bijgezet. Johan Coomans was beeldhouwer van religieuze beelden en oorlogsmonumenten. Johan maakte ook vele (ongevraagde) afgietsels van oude beeldhouwwerken die voor restauratie aan hem werden aangeboden. Tevens was hij ook graficus. Als docent in het kunstonderwijs was hij aan de Academie van Heist-op-den-Berg werkzaam. In de gemeente Berlaar, waar de kunstenaar zich na de Eerste Wereldoorlog vestigde, werd een J. B. Coomansstraat naar hem genoemd. In 1925 maakte hij voor de zusters Kanunikanessen van het H. Graf te Turnhout een 220 cm hoge sculptuur van O.-L.-Vrouw in Carraramarmer. Hij zou dus 20 jaar geweest zijn wanneer hij in 1916 zijn vader bij de creatie van de 1^{ste} kruiswegstatie van Brasschaat - Rustoord heeft geholpen.

Guilielmus Franciscus Fredegandus (Willem Coomans) was de derde in rij en werd op 17 juli 1898 te Antwerpen geboren. Willem trad onder de naam pater Odulf in als Broeder Kapucijn. Hij was dertig jaar in de Kongomissie werkzaam en richtte er met de erfenis van zijn vader zelfs een parochiekerk op. Hij overleed op 9 mei 1982 te Turnhout. Josephus Antonius Jacobus Coomans, nummer 4, werd op 28 augustus 1900 te Antwerpen (Hobokenstraat 24) geboren. Hij overleed er (Minderbroederstraat 16), 25 jaar oud, op 23 september 1925.

Een vijfde kind, Jacobus Franciscus Coomans (Jaak Jr.), werd op 30 juli 1903 te Antwerpen - Sint-Amandus geboren. Hij overleed op 24 oktober 1984 te Izegem. Deze kunstschilder van stilleven, maar vooral van realistische portretten, was vanaf zijn tiende leerling aan de Antwerpse Academie. In 1922 trad hij in bij de Kapucijnen. Op 14 juni 1930 werd hij te Izegem tot priester gewijd. Hij was leraar in Aalst en in 1943 medestichter van de filmschool. Vanaf 1947 was hij als Kapucijn in het klooster van Brugge werkzaam en vanaf 1945 tot 1955 ieder jaar een maand in Rome. Hij stelde voor het eerst in 1959 in Aalst tentoon. Dank zij hem hebben we een portret van vader Coomans en enkele familieleden.

Siegfried Emmanuel Coomans, de zesde telg, geboren op 18 juni 1909 te Antwerpen Sint-Amandus (hij kreeg deze naam omdat hij geboren is tijdens de opera-uitvoering van Wagner) overleed op 8 mei 1977. Hij huwde Joanna Francisca Maria Van Dessel. Met Siegfried Coomans, een briljant zakenman die als pasteibakker prachtig suikerwerk kon creëren, sluiten wij deze rij af. Samen met zijn zoon uit het eerste bed waren er dus zeven kinderen! Hiervan verkregen er enkele faam in de kunstwereld.

Zoals gemeld verbleef het gezin Coomans een periode aan de rand van Brussel, waar hij in het atelier van Geefs werkte. Daarnaast maakte hij bvb. ook een lithografie voor: "Maison F. Tenaerts-Delforge, Denrées Coloniales, Rue du Tyrol 20 Saint-Gilles-Bruxelles". De koloniale handelsrelaties van zijn schoonvader opende de deur tot het vervaardigen van een 'reclamevisitekaartje' met de voorstelling van een zeilschip op Venitiaanse wateren. Ook te Brussel-Woluwe zorgde hij voor de inrichting van de kapel voor blinden en doofstommen.

Het visitekaartje van Jacques Francois Coomans dat als postkaart dienst deed, is duidelijk over zijn vestigingsplaats. Wanneer hij Brussel verliet, vestigde hij zich met zijn atelier aan de Minderbroedersrui 16 te Antwerpen. Deze kaarten, geschonken door het 'magazijn van Christene Kunst', drukken op de voorzijde zijn loyaliteit uit voor zijn beschermheer Kardinaal Goossens, de aartsbisschop van Mechelen. Verder maakte het ook reclame voor "Groote keus van kruiswegen, alle soorten kerkmeubelen in hout, steen, beelden in cement, hout, plaaster enz. Eén van deze kaarten is aan de zusters van het H. Hart van Maria te 's Gravenwezel gericht, helaas verwijst de inventaris niet naar Coomans. Het Heilig Hartbeeld naast de parochiekerk van Sint-Catharina te 's Gravenwezel zou wel aan J. F. Coomans toegeschreven zijn.

De familie Coomans verbleef in 1911 in het huis van de familie De Winter - De Vos te Brasschaat! Met de naam van Jaak zijn tweede echtgenote 'Michielssen', herkennen we de naam van een groot veehandelaar in Brasschaat. Bij het zoeken naar een verwantschap met de Brasschaatse familie Ludovicus Michielssen - Aldegonda Mol (met hun respectievelijke straatnamen) is er pas in de vijfde generatie, met Cornelius Michielssen (1701-1748) en Catharina Lodewijckx (1697-1782), een gemeenschappelijke voorouder. Dus het feit dat de familieverbanden de opdracht voor de oprichting van een kruisweg te Brasschaat - Rustoord wisten door te vertellen is onwaarschijnlijk. De oplossing lag voor de hand in het doopregister van de Sint-Amandusparochie. Victor Cornelis was van 30 januari 1901 tot 23 november 1911 onderpastoor te Antwerpen - Sint-Amandus. Hij was zelfs peter van één van de kinderen en zou er waarschijnlijk voor gezorgd hebben dat Jaak Sr. zijn liefde zou ontmoeten. Dus hij kende de kunstenaar zeer goed!

Te Putte in de Sint-Jozefkerk (Peulisstraat) staat het beeld van de H. Apolonia (1900-1902). In 1903 maakte hij, voor de nis van het houten portiekaltaar van 1788 in de Sint-Columba kerk te Deerlijk, een plaasteren beeld van de Heilige Amandus van Maastricht. Dit beeld verving het oude. Voor het Sint-Gabriëlcollege te Boechout, dat in 1903 werd opgericht, mocht Jaak de kapel inrichten en een H. Hartbeeld in de tuin plaatsen.

In het archief van Meersel-Dreef vindt men volgende verklaring uit 1894 terug: "Den 30^{ste} januari van het jaar 1894 is in onze kerk de nieuwe kruisweg geplaatst tot groter vreugde des volks van Meersel-Dreef, die nooit hadden durven denken ooit zo'n merkwaardig stuk in hun arme kerk te zullen ontvangen. De kerk schoon eenvoudig geschilderd zijnde, en ingezien dat de kruisweg die maar van papier was en in stukken hing de schoonheid der kerk bedierf, hebben de mensen uitgeroepen, er moet nu een nieuwen kruisweg komen en die zullen wij geven. Dit vernomen hebbende zijn P. Florentius, gardiaan en P. Gummarus van Turnhout rondgegaan op de Dreef en in enige uren hadden zij over de 1500 franken. De kruisweg kostte 1500 en enige franken en is gekocht en geschilderd bij Jacq. Coomans, wonende te Antwerpen, Hoibokenstraat 24" (dezelfde prijs als voor de Lourdesgrot te Brasschaat - Rustoord). Op een oude prentkaart van Meersel-Dreef kan men aan de wanden van de kapel de kruisweg opmerken.

In de maand mei van 1905 schilderde hij de kapellen der VII Weeën die zich achter de grot bevonden. In het archiefboek van 1940 staat te lezen: “om vier uur ’s namiddags liet een vliegtuig 13 bommen vallen... Zes ervan vielen in of tegen het park van de grot en veroorzaakten nogal veel schade aan de kappellekens, het kreupelhout en de bomen. De beelden bleven als bij wonder gespaard... Waar is zijn kruisweg van de kapel gebleven? Een psychiatrische patiënt heeft veel schade toegebracht, ook binnen het domein. De statie van de graflegging uit de kloosterkapel kreeg zijn plaats bij de gelijknamige statie in het Mariadomein. Ook de prachtige kruisweg van de heer Leeraerts van Hoogstraten (Coomans?), die in 1896 in het bos werd geplaatst mocht eraan geloven. Zes jaar na WO II kwam er op 16 september 1951 een nieuwe kruisweg, die door Jef Jacobs van Mechelen werd gemaakt. De oude kruisweg zit onder de nieuwe weggemoffeld.

In de periode dat Jaak Coomans Sr. te Meer verbleef maakte hij nog kruiswegen. Eén voor de Onze-Lieve-Vrouw Bezoeking te Meer. We blijven in de dorpen rond Hoogstraten, Minderhout, Meerle hangen... waar vele kruiswegen naar Devriendt worden verwezen, soms foutief. Wij kunnen dus wel stellen dat Jacques Francois Coomans ‘De kunstige boetseerder van kruiswegen’ mag genoemd worden!

Jaak Coomans Sr. werd gevraagd om voor het pasopgerichte kerkhof van Sint-Rochus te Deurne een kruisbeeld op te richten. Het plaasteren kruisbeeld kostte 50 fr. en werd op 16 mei 1901 geplaatst. Lang heeft het eerste beeld het niet uitgehouden, want op 9 september 1902 ontving Jaak Coomans 85 fr. voor het leveren van een tweede beeld. Ook dit beeld zal verdwijnen, want op 7 januari 1930 wordt de oprichting van een Calvarieberg goedgekeurd, die door de gebroeders Cruis van Zeelgem werd gemaakt. Tussen 1908 en 1930 maakte hij voor de Sint-Bavoparochie te Bouchout twee beelden. Een Sint-Franciscus van Assisi en een H. Hartbeeld.

Het familiegeluk kreeg een zware opdoffer te verwerken. Zijn tweede echtgenote overleed na een kortstondige ziekte op 7 februari 1922 te Antwerpen. De uitvaart had op 10 februari 1922 in de Sint-Carolus Boromeüskerk. Zij werd op de Sint-Fredegandus begraafplaats te Deurne in de gekochte concessie begraven. Als alleenstaande vader moest hij voor zijn gezin de kost zien te winnen. Daarbij werden de kinderen in een internaat van de Franciscanenbroeders ondergebracht. Zij hadden immers een oom, Carolus Augustinus Boels, die als Franciscaan ‘Damacenus’ door het leven ging. De zus van Maria Ludovica zou voor de kleinste zorgen. Het hoeft geen uitleg dat een vader gescheiden van vrouw en kinderen het erg moeilijk had (zijn haren sloegen wit uit). De kinderen die het warme nest voor een internaat inruilden, zouden dit ook als een sombere tijd ervaren.

Op 17 december 1926 verhuisde Jaak Coomans Sr. naar de Deurnestraat 95 te Mortsel. Op 7 oktober 1927 is Jaak Coomans vanuit Antwerpen in de werkplaatsen van het klooster te Lommel toegekomen. Hij woonde als weduwnaar in het schoolgebouw en was tot bij de sluiting van het internaat in september 1929 professor voor tekenen aan de middelbare ‘Serafijnsche school’. Jaak Coomans, tevens kunstschilder, maakte in de periode 1927 - 1930 niet minder dan 17 kunstwerken voor het klooster en de Serafijnsche school.

Hij volgde in zijn jeugd de lessen van schilderkunst in de Academie van Antwerpen, waar zijn moeder zich na de vroegtijdige dood van vader met de familie gevestigd had. Ongelukkig kon de Heer Coomans, na zijn studiën aan de Academie voltooid te hebben, door te kort aan geld in zijn schilderkunst geen levensbestaan vinden. Hij was genoodzaakt een atelier te openen om, in het vervaardigen van plaasteren beelden (Godsdienstige Kunst), in zijn bestaan

en dat van vrouw en kinderen te voorzien. Na de onvoorziene dood van zijn tweede vrouw voelde de brave man zich gebroken: een beroerte sloeg hem met tijdelijke blindheid. Daarvan genezen ging hij einde september 1927, op aanvraag van den toenmalige P. Provinciaal, P. Chrysostomus van Kalmthout, naar het nieuwe klooster van Lommel, om daar aan de leerlingen onzer Serafijnsche School, en ook aan deze van het externaat, tekenles te geven. Bij zijn aankomst hier betrok hij één der ziekenkamers van het klooster... later een kamer in het schoolgebouw, links gelegen van de ziekenkamer der leerlingen. In de septembermaand van 1929 werd, op bevel van Hoogerwaarde Pater Generaal, het externaat van deze school afgeschaft. Vanaf dat ogenblik had Jaak Coomans geen vaste bezigheid meer en zou hij zich volop met de schilderkunst kunnen bezighouden. In de tijdruimte van 27 februari 1928 tot december 1930 bracht hij voor de school 10 werken, en voor het klooster 7 werken voort.

Blijkbaar bleef hij te Mortsel ingeschreven, want het register vermeldt dat hij op 28 april 1931 naar Berlaar vertrok. Hier woonde hij twee jaar in het huis 'De Wilde Eglantier' bij zijn zoon Joan. Hun beide karakters waren verschillend en beiden hadden een andere kunstvisie. Joan, die lid was van de pelgrimbeweging, vond dat zijn vader te veel op productie gericht was. Op 15 mei 1933 verhuisde hij van de Smidstraat naar Lier, waar hij aan de Kardinaal Mercierplaats 8 naast een klooster woonde. Ook in Lier vindt men werk van hem terug. Een kruisweg van de Cellenbroeders ging naar de Zwartzusters in Lier, die deze in hun kapel plaatsten. Thans is de verkochte kapel een muziekacademie. Wanneer Coomans op 30 mei 1939 overlijdt zal, naast zijn zoon Johan Coomans, zijn buur kloosterling Dagobert Böllert getuige zijn. Op 2 juni 1935 kreeg hij zijn uitvaart in de Sint-Fredeganduskerk te Deurne-Noord. Hierbij waren een aantal prominente figuren aanwezig. Jaak Coomans werd in de familiegrond op het Sint-Fredeganduskerkhof bijgezet.

Jaak Francois Coomans kunnen we met zijn werk duidelijk in de rijpe en late neogotiek plaatsen (1850-1914). Het is duidelijk dat hij onder de invloed van de Puginiaanse neogotiek stond, ook wel Sint-Lucasneogotiek genoemd. Deze stroming werd via de Sint-Lucas en Sint-Thomas gilde, waarvan hij lid was, bekend. De vergaderingen van de gilde, met als voorzitter Jean-Baptist Bethune in 1872, hadden altijd bij één van de leden plaats. Ook stonden zij voor een bijdrage in het 'Bulletin de la gilde de Saint-Thomas et de Saint-Luc' in. Ook een jaarlijkse studie-uitstap in het binnenland en de (statutaire) driedaagse uitstappen in het buitenland gaven de nodige inspiratie en het forum tot overleg en discussie. Als boetseerder van kruiswegen en religieus werk heeft hij toch een unieke bijdrage geleverd aan ons religieus erfgoed en mag daarom niet vergeten worden in de rij van de grote Antwerpse neogotische kunstenaars!

Kunstenaar Freddy Josephus Christophorus Janssens

Freddy Janssens werd op 14 april 1943 te Westmeerbeek geboren. Hij volgde een opleiding van drie jaar aan de Stedelijke Academie van Heist-op-den-Berg, waar Jaak Coomans hem les in het boetseren gaf. Vervolgens volgde hij een opleiding van vier jaar aan de Koninklijke Academie van Antwerpen. Freddy Janssens huwde voor een eerste maal met Monique Gosart. Uit dit huwelijk werd in 1968 een zoon Dirk geboren.

Hij huwde een tweede maal met Isabelle Lapierre. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren, namelijk Julie Janssens in 2004 en Griet Janssens in 2006.

In 1964 maakte Freddy een kruisweg te Humbeek in open lucht. De grot in beton werd door zijn vader gemaakt. Thans is er het project om de kruisweg in brons te gieten, dit om

vandalisme tegen te gaan. De rotsen achter de beschutte werkplaats te Wuustwezel, die door Michiel Geysels werden gemaakt, krijgen in 2009 een restauratiebeurt. In Westmalle wordt thans, met de beelden van O.-L.-Vrouw van Fatima met de kinderen, een houten bloemkapel gerealiseerd. De basis van een aangepast verblijf in Aquatopia is van kunstbeton. De serre in domein Planckendael werd met de grote rotspartij van een Mayatempel fraai uitgewerkt. Het riante gerotseerde hoefdierenpark in de zoo en het nijlpaardenverblijf werd van een fraaie rotsgravure voorzien.

Als rotskundige leerde hij de stiel van zijn vader en zijn grootvader. De familie Janssens kan op een rotseerdersdynastie in Westmeerbeek terugblikken. Freddy Janssen woont met zijn gezin in het ouderlijke huis. Specifieke werktuigen als punthouweel en sculptuurmessen, ook spaletten genoemd, werden van oude bladveren gemaakt, wat uitstekend staal blijkt te zijn.

De rotswerken van de VII Weeënweg te Brasschaat - Rustoord kregen een opmerkelijke restauratie. Waren ze van oorsprong cementgrijs, dan kreeg de VII Weeënweg een nieuw concept toebedeeld. Een grondlaag van lampzwart dat in water werd opgelost. Vervolgens werden er poeders van ijzersulfaat of kopersulfaat in het cement opgelost om een bruine of groene blauwe tint te bekomen. Steenbruine- of okerbruine poeders maakten de details af. Voor de kruisweg kwam er een afwerking in wit cement. Voor de wijdingskruisjes, die op de bas-reliëfs van de kruisweg op vele plaatsen verdwenen waren, nam men de optie om ze in koper te laten gieten, maar door de hoge kostprijs zag dokter E. De Koninck hiervan af.

De verbeelding van een Lourdesgrot (deel 6)

Luc Gowie

Een doordacht concept van tuinarchitectuur met een folie van een kapel

De kapel die in Stabroek stond werd daar afgebroken en in Brasschaat - Rustoord terug opgebouwd. Wie de prentkaart bekijkt ziet dat er enkele architecturale elementen wijzigden, schijnbaar werd zij iets hoger en slanker opgebouwd. Het rosas venster zonder maaswerk werd iets hoger geplaatst en de pinakel zonder hogel met kruisbloemmotief werd door een enkel fiaal vervangen. Deze veelhoekige top is nog steeds op een nieuw kruisbloemmotief of een beeldje van de patroon wachtende. Ofwel is dit kruisbloemmotief bij de afbraakwerken, ofwel bij het vervoer stukgegaan. Neeleken Donckers, grootvader van Monique Deleeck, reed met paard en kar de afgebroken rotsblokken van Stabroek naar Rustoord. Gebeurde dit ook met het gerecupereerde rode steengoed van de kapel of bestelde men er nieuwe? Viel het ornament letterlijk of figuurlijk van de kar, het blijft een open vraag?

In de burgerlijke tuinen en domeinen had het rotswerk zijn opmars gemaakt. Zo vinden wij in Brasschaat ondermeer de rotstuin in het park van Brasschaat, aan het voormalige kasteel Torenhof, van fabriekseigenaar De Beukelaer aan de Bredabaan, de gerotseerde vijver bij het officiershuis in het kamp van Maria-ter-Heide en de cementen arcade met dito arenden bij de dokters Luc Van Coppenolle en diens schoonzoon Johan Ghoos. Deze betonnen constructie lijkt wel een bouwpakket uit een doe-het-zelf zaak. Deze trend van bouwpakket vinden we ook terug in de winkels van de Boerenbond, waar eertijds een betonnen schaalmodel van de Lourdesgrot verkocht werd, een meter hoog en 200 kg zwaar. De gecementeerde duiventil in de rozentuin van het gemeentepark is een cadeau van de families Van Coppenolle en Ghoos. Mariaparken en processieparken zijn grote onbekenden binnen de tuingeschiedenis. Er is bijster weinig bekend over de tuinarchitecten die hiervoor ontwerpen maakten. Ook te Rustoord is dat zo. Het is zeker dat pastoor Cornelis er de hand in had om het park vorm te geven, bijgestaan door Antoon Van den Weyngaert en zijn meestergasten. Vermoedelijk heeft Cornelis een studiereis naar de omliggende Mariaparken gemaakt.

Met een doordacht planmatige opzet plaatste men hier de kapel centraal op een heuvel en op de middenas van het park, zodat wie de kruisweg bidt, figuurlijk al slingerend door het domein naar zijn eindpunt aan de veertiende statie opgaat. De wandelaar zal telkens weer deze middenas snijden. Door de slingerende weg kreeg men het gevoel langer op stap (lees op bedevaart) te zijn. De diverse staties liggen nooit direct aan het hoofdpad, maar zijn enkel door kleine zijpaadjes verbonden, die echter aan beide zijden doorlopen tot het hoofdpad, zodat men desgewenst nooit op zijn stappen hoeft terug te keren.

De staties, die men hier als verrassing tegenkomt, werden op verschillende wijze tegen een kunstmatige heuvelrug van zand geplaatst. De verschillende rotsvormen, die allen een verschillende vorm kregen, hebben de functie als kaderwerk om de kruiswegstaties te bergen. Deze gaan natuurlijk op in de natuur alsof ze hier al jaren uit een vergeten stenen tijdperk staan. De 12^{de} statie met de kruisdood van Christus, net achter de kapel, kreeg het hoogste punt toebedeeld. Golgotha ligt immers op een heuvel, hier is het de bedoeling dat men

opkijkt naar de gekruisigde. De Calvarieberg, die op de begraafplaats een plek kreeg (op een heuvel), was duidelijk van het goede teveel in dit complex. Verder daalt de weg benedenwaarts af, naar de statie van de graflegging, die als het ware een opengewerkte Heilige Grafkapel is. De verwijzing naar Jeruzalem is hier reëel!

Wat de keuze van aanplanting betreft koos men voor de autochtone dennen, een duidelijke uitloper van de Brusselse bossen, waardoor men de prijs laag kon houden. De oude prentkaarten laten ons zien dat het hier om jong masthout ging dat ook werd aangeplant. Typisch voor Mariaparken is het gebruik van exotische en oriëntaalse elementen, hier vertaald in het aanplanten van exoten zoals de esdoorn, die rondom de kapel en in de nabijheid van vele kruiswegstaties te vinden is. Taxus die als haag tot een heus volume rond de VII Weeënweg uitgroeide, ook grote uitheemse rododendronpartijen en bosazalea's, die de functie hadden om de volgende staties te verhullen. Door dit afschermen van het hoofdpad creëerden zij een intieme ruimte waar de pelgrim zijn devotie kon uitoefenen. Wanneer deze rododendrons in de Mariamaand en juni hun paarsblauwe bloemen tussen de wuivende dennen tonen, kan de opzet van een symbolisch 'hemels bloemenparadijs' geen toeval zijn.

De diverse boomsoorten zijn uitgegroeid tot heuse groene kathedralen. In de buurt van de 1^{ste} statie een beuk, bij de 3^{de} statie een Amerikaanse eik, bij de 7^{de} statie dan weer een esdoorn. Sommige soorten zijn waarschijnlijk door natuurlijke voortplanting tot wasdom gekomen. Zo is het domein een habitat voor heel wat dieren, waarvan 'de eekhoorn' de naam schonk aan de gelijknamige parochiezaal. Voor de grot kwamen er esdoorns, links stond er een kegelvormige buxus, pas later werden, aan de voorzijde van de grot links, hulst en taxus aangeplant. Deze is te groot uitgegroeid en verhult deels het monumentale zicht van de rotsmassa. Aan de linkerzijde hiervan een tuinvaas en oranjeriepotten met enkele exoten als palmen (waarschijnlijk *Dracena*, *Cordiline* of *Yucca*), laurier (*Laurus nobilis*), die in de serrekast van het gesticht Rustoord de wintermaanden konden doorbrengen. Rondom de bron stonden een aantal bloempotten, vermoedelijk met geraniums.

Aan de inkom was het vrij open. Links en rechts van de poort stonden kleine sparren, alsof men hier zijn verloren 'kerstboom' kwijt moest, verder enkele coniferen. Het exotische, oriëntaalse wordt ook in de staties zelf versterkt, waar de figuratieve elementen zoals de Romeinse arcade, de wolf en het zogende kind op Rome alludeerde. Stiekem verwees ze ook naar de plek waar Jaak Coomans Sr. zijn gouden prijs ontving. Zo ook de dobbelaar met tulband komt uit een ver gelegen oord. Louis Jacobin schiep met elementen als Perzische bogen, een palmboom en een oosters tempeltje, een sfeer van het verre Oriënt in zijn VII Weeënweg.

In de tuinarchitectuur is water onontbeerlijk. Hier kreeg het vorm in een gecementeerde vijver, waar vanuit een rotsblok water opborrelde, net zoals uit de Lourdesbron. Vanuit de rots onderaan het Lourdesbeeld sijpelde water naar beneden, dat in een gecementeerd halfmond bassin werd opgevangen. Met vriestemperaturen gaf dit een feeëriek schouwspel van ijsstalagmieten. Bij herstel van de koepel in 2007 op non-actief gezet om erosie van binnenuit te voorkomen.

Al werd de neogotische kapel samen met de grot in 1916 terug heropgebouwd, eigen aan de trend van de rotseerderskunst werd ze net iets anders terug opgebouwd. Ze werd tot een heuse 'folie' uitgewerkt. Men plaatste ze op een kunstmatige heuvel, een bijna zwevende kapel gebouwd op gewapend beton, die langs de linkerzijde door een gerotseerde pilaster wordt ondersteund. Zo verkreeg men het zicht van de grafkamer, waarin het mooie werk van

Jacobin werd geplaatst. Het is duidelijk dat de verpakking van het rotswerk van deze graflegging bijna belangrijker is dan de statie zelf, het werd bijna ‘een valse grot’.

Bij de creatie van deze folies, rotswerken, grotten en dergelijke meer, hebben verschillende factoren ertoe bijgedragen dat men tot een nieuw hoogtepunt kwam, de uitvinding van het gewapend beton. Dit procedé, een uitvinding van midden de negentiende eeuw door de Fransman Joseph Monier, mede ook door de goede Portlandcement (1860), die het werken met een groter oppervlakte mogelijk maakte zonder dat het werk instortte, heeft ertoe geleid dat bouwwerken als deze mogelijk waren. Onmiskenbaar waren ook de rotseerders die zich kundig schoolden, Lodewijk Jozef Jacobin was er één van. Voor de aanmaak van dit beton kunnen we bedenken dat heel wat emmers water vanuit het gesticht zijn aangedragen! Voor deze meesterlijke folie ging Antoon Van den Weyngaert extra in zijn zak. Louis Jacobin wist duidelijk wat een creatieve folie kon brengen!

De 14^{de} statie van Jacobin vinden we ook terug in de kruisweg van: Heist-op-den-Berg, de oude kerk O.-L.-V.-Boodschap van Luchtbal (hiervan kan ik in het plaatselijke kerkarchief niets terugvinden) en de kapel van de Aalmoezeniers van de Arbeid aan de ‘Londenstraat’. Te Rustoord is deze statie met een andere figuratie uitgevoerd. Zo is de fakkeldrager met balsem en twee vrouwen toegevoegd. De foto’s van de kruisweg uit het kunstenaarsarchief van Louis Jacobin kunnen ons even doen wegdromen. Het Mariapark had er anders kunnen uitzien indien Jacobin alle staties had mogen uitwerken.

Dat de kapel aan de heilige Rochus werd toegewijd moet bij Antoon Van den Weyngaert als muziek in de oren geklonken hebben. De H. Rochus was de favoriet van zijn al eerder overleden echtgenote Maria Theresia Aenouts (in Sint-Mariaburg kennen we de Rochuslei). Zijn patroonschap voor de pest, griepedemie en beenletsels zal menige bedevaarder een schietgebed waard geweest zijn. Zijn patroonschap kwam Antoon goed uit. Zo vermelden Rik Asselberghs en Rik Desmedt, in hun naslagwerk, een ongeval dat Antoon tijdens zijn jeugd bij het schaatsen had opgelopen. Hierdoor was zijn been licht beschadigd, en dat zou hem bij het ouder worden nog parten spelen. Zijn stalen wil en sterke moed namen af, zijn gezondheid ging achteruit, en na drie weken bedlegerig te zijn geweest, overleed hij op 21 oktober 1925. Ludo Van Bouwel ziet de oorzaak meer in het Bourgondische leven en overvloedig drankgebruik van Antoon, waar jicht hem met een stok deed lopen.

Het interieur bestond tot eind de jaren ’70 uit een in gele oker gemarmerde piëdestal, voorzien van een monogram, waarop de kleine beelden van Sint-Rochus en Sint-Catharina met wiel (patrones van Stabroek) stonden. Verder een klein zwart harmonium, van een meter groot, waarvan we veronderstellen dat hierop al trappend een “Te Lourd op bergen...” zal gepiept hebben. Met een aantal rieten kerkstoelen was het kapelinterieur rond. De deuren van deze kapel zullen in de beginperiode wel open gestaan hebben. Heden ten dage kan je door het beslagen vensterglas van de deur binnengluren.

Pastoor Ligtfoot hield van ‘goede zeden’ en daarom werd in ‘de kelder’ van de kapel een ijzeren grille geplaatst, die later verdween. Pastoor Eelens deed dit in een steviger versie over, want de nieuwe watertoevoer die tot in deze ruimte was gelegd zorgde wel eens voor waterpret met het gevolg van een veel te hoge waterrekening.

Voor de grote restauratie was het een depot voor papieropslag van de Chiro. Met de gevonden resten van ‘vuurke stook’, en de restauratie voor ogen, ging het papier weg. In de holte van dit meubelstuk vond ik verrassend een opeengestapelde kruisweg en plaasteren tabletten van circa 30 cm groot in polychroom uitgewerkt, waarschijnlijk afkomstig van de

verwijderde kruisweg uit de kerk of het gesticht. Al waren de stoelen al verdwenen, het zwarte harmonium volgde ook. Koster Henri Mathyssen restaureerde het gehavende kerkbeeld van Sint-Rochus, dat voorheen naast het oude orgel hing en daarna op de torenzolder werd weggezet. Hij voorzag het beeld van een stok met bedelnap en een verflaag en bevestigde het samen met de oorspronkelijke sokkel, een engel met banderol, aan de kapelmuur.

Vandaag staat de kapel op haar grondvesten te treuren, ze is meer dan bedreigd! Voor de 14^{de} statie is dringend een plexiglas nodig om het tegen vandalisme bescherming te bieden. Vandalen zorgden voor glasbreuk in enkele van de vier spitsboogvensters, de neogotische timpaanboog boven de deur en het kleine ronde raampje bovenaan. Omgevallen bomen zorgden voor dakschade aan de leien. Dakgoten die lek zijn en die vol dennennaalden liggen, zorgen voor insijpelend vocht in het stukwerk. Een werkloze kruiwagen kreeg hier ook zijn parkeerplaats.

Voor de vleermuizen is het een welgekomen onderdak, een vogel bouwde zijn nest in de plooiën van Sint-Rochus zijn kleding. Verwachtte deze gevleugelde vriend bescherming van deze heilige? Hij zal straffer uit de hoek moeten komen. Hopelijk ook tegen de sloperspest, want op 28 augustus 2008 besliste de kerkraad om deze folie maar af te breken. De 14^{de} statie zou een plaats tegen een gemetste muur krijgen. De reden: er zijn geen gelden, en de kapel heeft vandaag de dag geen gebedsfunctie meer, daarom afbreken maar.

Breesgata had in de maand mei 2008 een onderhoud met burgemeester Dirk de Kort om ondersteuning te vragen tot restauratie van dit erfgoed. De burgemeester gaf zijn volledige ondersteuning om dit erfgoed te behouden en te restaureren! Dit voorstel werd naar het kerkbestuur doorgespeeld, waar men na drie weken een negatief advies gaf. Breesgata heeft hierin haar taak te vervullen, en zo werd in de vakantiemaand augustus 2008 een bezwaarschrift aan de kerkraad en het gemeentebestuur overgemaakt. Hopelijk kan deze 'folie' van de slopershamer gevrijwaard blijven om het Mariapark in zijn totaliteit te vrijwaren. In de bestuursvergadering van november 2008 kwam de brief met het goede nieuws op de dagorde, de kerkfabriek gaf positief gevolg aan onze argumenten! De voorgestelde restauratie wordt nu uitgevoerd door het gemeentebestuur. Wij kunnen hier alleen maar gelukkig om zijn.

Vertellingen over den dondersteen en de fit in de grot

Het domein is voor de jeugd altijd een fantastische speelplek geweest. Iedereen vond dit heel gewoon en van vandalisme was toen geen sprake. Eén plaats werd tijdens het spel het liefst gemeden, een plek vol geheimzinnigheid en mystiek. De omgeving van 'den dondersteen', met "d'or leet em" was veel gezegd. Een put van ca 1,5m op 1,5m was aan de voorzijde van een rotsmuurtje voorzien. Deze put, die redelijk diep was, zou later verdwijnen wanneer deze met oorlogspuin werd gevuld. Aan de eerste weg links, achter de eerste kruiswegstatie, kan je vandaag de restanten nog zien. Gecementeerde stenen geven het referentiepunt aan. Verder raakte deze glooiing met groenafval uit het domein bedekt.

Vanwaar de benaming dondersteen

Volgens de Van Dale: "Elk van de fosielen waarvan men vroeger meende dat ze bij onweer uit de lucht gevallen of geslingerd waren". Donderbloemen die als rotsplanten op vele Lourdesgrotten geplaatst werden. Deze huislook of sampervivum heeft in de volksmond

allerlei namen gekregen: donderbaard, heksenkruid, duivelsbloem, wodansbaard, thorsbaard. Bij de meeste oude boerderijen stond wel een bosje donderkruid ergens op het dak. Keizer Karel beval in zijn wetboek Capitularia: “De tuinman moet op zijn huis den donderbaard hebben”. De naam van dit kruid gaat dus terug op de heidense tijden, dus tot de eerste eeuwen van onze jaartelling. Door de eeuwen heen werd het huislook of donderkruid als afweermiddel tegen bliksemingslag op het dak geplant. Het speelde ook een belangrijke rol in de farmaceutische wetenschap. Hieronymus schreef dat het, gemengd met wijn, tegen spoelwormen gebruikt kan worden en dat het sap lever en nieren aanwakkert en alzo bij pijn in ledematen en bij podraga (voetjicht) gebruikt kan worden.

De beroemde plantkundige Dodoens schreef dat donderbaard een zeer krachtig middel is tegen: “vierige puisten en swillen” en om “roothant te genesen, ende genehsen roode loopende ooghen, daertoen worden bladeren meest gebruyckt mits die daerop legghende; syn ook seer zoet tegen verbrandheyt ende de gicht en het flercyn. De bladeren worden in heete kortsen seer gepresen want als men se in den mondt houdt, connen sy den dorst seer wel verslaen. De sap van donderbaart, met doeckskens op het voorhoofd gehouden, t’sy alleen, t’sy met olie van roosen, versoet de rasemye, die die in heete kortsen komt. Het cruydt, gestooten (=geplet) en op het voorhoofd geleyt doet het bloedt dat uyt den neuse loopt, ophouden...”. “Bysonder tegen vierigheden maakt men een salve... nemende sap van donderbaart ende solatrum oft nachtschaye, dat men vermengt met verckensliese... enz”.

Kwakzalvers die niet zo lang geleden op onze jaarmarkten te vinden waren, beweerden: “dat het sap van donderbaart oock goet is tegen beten van giftige spinnen, die men phalanghy in ’t Latijn noemt”. “Dat de vrouwen in Portugael het cruydt gebruycken om hun haer te wasschen... ende haer tanden daermee te suyveren”. “Dat al het saet dat eenen tijdt langh in het sap van donderbaart te weycke geleyt heeft, hetzelfde bewaert tegen alle gevogelte ende muysen en dat de vruchten die daarvan comen veel frayer en weelderiger voorkomen”. “Neem arsenicum en aluyn, het sap van semper-vive en meng het met de gal van een stier. Besmeer daermee de handen van een mensch, deze mag gloeiend yser in de handt nemen, hy sal sich niet verbranden. Broeder Gheraert schreef (rond 1300) in zijn ‘Natuurkunde van het heelal’ dat “donderbaert helpt tegen duvelen, cabouters, alven, nickers ende mare”.

Donderkruis was ook een heksenkruid: deze dames mengden het in drank en zalven om mens en dier ten gronde te richten. Voor zichzelf brouwden zij zalven uit onze meest giftige planten als bilzekruid, monnikskap, wolfskers, nachtschade en doornappel, gemengd met varens. Daarmee werden hals, knieholten en oksels ingewreven, en dan werd het magisch pentagram getekend en met de bezemsteel in de hand de toverformule uitgesproken “overal over en nergens tegen”, en zo vlogen zij naar de heksensabbat, waar dan gedanst werd met duivels in de gedaante van geitenbokken...

Met donderbaard op het dak blijf je tegen heksen beschermd, want geen heks kan erover. Een bos huislook in de schoorsteen gehangen beschermde tegen onheil. Misschien hebben de vertellingen aan de haardvuren van Rustoord over de plaatselijke heksen de fantasie geprikkeld, en kreeg één van de ‘vertelselkes’ een plek in het eigen heem, namelijk de grot waar veel heil van boven kon verwacht worden. Op het Rustoord en de Kaart brachten de toverheksen er de schrik in, ze wakkerde het bijgeloof aan. Zo was er Mieke Bunders die, als ze haar schort draaide, de wind van richting deed veranderen. Ook de Burdine die met haar schrikwekkende uil aan de Lage Kaart, ter hoogte van Bakkerij Tom Poes, in een hondenkot woonde. Andere bewoners zagen haar liever op de Kattekensberg wonen.

De fit in de grot... een bejaarde dame uit het dorp, die de grot poetste, wees op een 'fit' onder het O.-L.-Vrouwe beeld. "Er spuit altijd water uit". Geen rariteit dus, er liep inderdaad water door een buizenstel dat aan de rotswand uitmondde, wat op een druppelende waterval leek. Onderaan werden bloemen geofferd, ze bleven langer fris. In de winter gaf dit feeërieke ijstaferelen.

Nabeschouwing

Het Mariapark van Brasschaat-Rustoord zal in 2016 haar honderdjarig bestaan vieren. Het domein vertolkt een stuk erfgoed uit de twintigste eeuw, met haar geestelijke en architecturale salto mortales in betonkunst. Het waakzaam oog van de bezoeker zal de schoonheid en uniciteit van dit kunstige Mariapark opmerken. Iedere bezoeker herkent hier het religieus erfgoed. Hopelijk kunnen we aan de volgende generaties tonen wat een gemeenschap als Rustoord dreef om 'een Lourdesgrot met Mariapark' te bouwen en overeind te houden. Het verdient ontsloten te worden in haar eenvoud, naar religieuze bewogenheid, maar ook in alle aspecten van de lokale geschiedenis waarvan 'Antverpia' aan de basis lag. Ik hoop dat er met deze bijdrage naar de uniciteit van dit domein meer inzicht mag zijn.

Grote zorgen blijven, het vrijwaren van het domein als erfgoed, het toezicht binnen het domein om vandalisme te bannen, de onderhoudskost van betonkunst, bomen en groenbestand. Al heeft de grot heel wat parochienoden gedelgd, de grote geldschieters van weleer zijn verdwenen, maar gelukkig neemt het gemeentebestuur hier haar verantwoordelijkheid. Op 20 januari 2010 werd met een bezoek aan de Rochuskapel van Dhr. Koen Palinckx, cultuurbeleidcoördinator, en Dhr. Ward Schevernels, technische dienst, het voorstel besproken. Een dossier voor subsidie van de provincie werd opgestart. De dienst toerisme plaatste de grot op de folder van de toeristische wandeling van het Henry Luytenpad. Ook al lijken de Mariaprocessies, meioefeningen van weleer uitgestorven, het verhaal gaat vandaag verder. De grot, lichtelijk verscholen in het groen van oude dennen, is een rustige ankerplaats waar velen Onze-Lieve-Vrouw komen vereren, op zoek naar troost en gebed. Kaarsen druipen de tijd weg, en men bidt hier in stilte een "Wees Gegroet". Met deze bijdrage hoop ik dat er met een ruime blik naar alle facetten van 'De verbeelding van een Lourdesgrot' wordt gekeken. Zeker een heemkundige wandeling waard!

Bronvermeldingen

Brasschaat Sint-Antonius: 150 jaar parochie, vijf eeuwen geschiedenis, pag. 79.
Buiten de kerk, processieparken, Lourdesgrotten en Calvariebergen in Nederland en België door Wim Meulenkamp en Paulina de Nijs.
Genealogie Coomans door Mevr. Renier en Dhr. Crombecq.
Genealogie Jacobin door L. Vervloet
Genealogie Michielssen door Mevr. Denys - Michielssen.
Heemkring Borgerhout - Geert Janssens: uitgave 'Borgerhoutse kunstenaars'.
Heemkundig tijdschrift Balen, september 1989 nr. 40: 50 jaar Kapelanij Schoorheide door Richard Vermeulen.
Historiek van 'Het Maloudomein te Schoorheide' door Richard Vermeulen, pag. 19.
Kroniek van de Heilige Familie door Ernest Ligtvoet.
Kroniek van Stabroek 1250 - 2008 door Ward en Luc Joppen, pag. 188.
Lourdes: geschiedenis van een religieus fenomeen door Ruth Harris.
Ontstaansgeschiedenis van Rustoord door E. H. Victor Cornelis.
Over onze straten gesproken - Sint-Mariaburg door Rik Asselbergh, pag. 124 Grotlei.

Oude Caert: Pol Van Putte, 1996, pag. 1.
Restauratie van de Calvarieberg van Sint-Paulus door Paul van Esbroeck.
Schilder van duizend portretten, pater J. B. Coomans door Dhr. Staarink.
Stichting Kerkelijk Nederland, december 2007 Lourdesgrotten.
Techniek en kunst, De Ingenieuze Neogotiek 1852-1925, Davidsfonds / Leuven, pag. 70-75.
Tentoonstelling Borgerhoutse kunstenaars 1880-1895 door het gemeentebestuur in 1975.
Walter De Meyer: De staties van de grot.
Wonen Op Rustoord En De Kaart door Luc Gowie en Willy Cornelissens.

Met dank aan de medewerking van

Arnold Van Keer: verslag van de werken aan de grot van de laatste decennia.
Beeld- en tekstverwerking: Willy Cornelissens.
Burgerlijke stand Antwerpen, Borgerhout, Brasschaat, Ekeren, Lier en Rijkevorsel.
Centrum voor religieuze kunst en cultuur - park Heverlee.
E. H. Pater Stan Theuns, Archivaris - Kapucijn Antwerpen.
Geert Janssens: penningmeester heemkundige kring Borgerhout, Gitschotelbuurschap vzw.
Getuigenis Paters Kapucijnen van Izegem en Meersel-Dreef.
Getuigenis Pol van Putte: heksenverhalen op de Caert.
Heemkring Rotselaar: Van Nuffel Victor.
Luc Leyers: zoekwerk naar akten in het Rijksarchief Beveren.
Ludo Van Bouwel: artikel familie Antoon Van den Weyngaert.
M. De Bruyn: getuigenissen en fotoarchief over grootvader Louis Jacobin.
Parochiearchief Sint-Amandus: Mevr. Agnes De Blesser.
Streekarchief Geldermalsen (NL): adjunct streekarchivaris West Betuwe F. C. Gijzen.
Techniek en kunst, De Ingenieuze Neogotiek 1852-1925, Davidsfonds / Leuven, pag. 70-75.
Wim Strecker - Vereniging 'Voor Kruis en Beeld'.
Zusters Franciscanessen: kruisweg te Gooreind.

De verbeelding van een Lourdesgrot:

Samenvatting van de delen 1 t/m 6 gepubliceerd in het Breesgata tijdschrift,
2-3/2008, 1-2-3/2009, 1/2010.

Luc Gowie & Willy Cornelissens.